

SZAKDOLGOZAT

Berkes Fanni

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Kertészettudományi intézet

Kertészmérnök alapképzési szak

**KÖRNYEZETI NEVELÉS, MINT A SZOCIALIZÁCIÓ EGYIK ALAPKÖVE,
EGY HALMOZOTTAN SÉRÜLT FIATALOKAT NEVELŐ INTÉZMÉNY
TÜKRÉBEN**

Belső konzulens: Dr. Kardos Levente
egyetemi docens, tanszékvezető

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Környezettudományi Intézet
Agrárkörnyezettani Tanszék,

Készítette: Berkes Fanni

2024

Tartalom

1. BEVEZETÉS	3
2. SZAKIRODALOM	5
2.1. Környezeti nevelés	5
2.1.1. A környezeti nevelés fogalmának változása	5
2.1.2. Történeti háttér	6
2.2. Sajátos nevelési igényű gyerekek	9
2.2.1. Sajátos nevelési igényű gyerekekkel kapcsolatos fogalmak	9
2.2.2. A sajátos nevelési igényű gyerekek nevelési sajátosságai és a környezeti nevelés kapcsolata	11
2.3. Fenntartható fejlődés	14
3. HIPOTÉZIS ÉS AZ EMPIRIKUS VIZSGÁLAT FELÉPÍTÉSE	17
3.1. Hipotézis	17
3.2. A vizsgálat alanyai	17
3.3. A vizsgálat tárgya	17
3.4. A vizsgálat módszere	17
3.5. Az adatok összegyűjtése	18
3.6. Az adatok értékelése	18
4. KUTATÁS	19
4.1. A kutatás helyszínének a bemutatása	19
4.1.1. Telephely – Újváros park bemutatása	19
4.1.2. A Készségfejlesztő iskola bemutatása	20
4.2. Vizsgálat szempontjából figyelembe vett környezeti nevelés területek	21
4.2.1. „Madárbarát iskolakert”	21
4.2.2. „Pályaorientációs nap”	23
4.2.3. „Iskolaszépítő” kertrendezés	23
4.2.4. „Fenntarthatósági Témahét”	24
4.2.5. Jeles napok	25
4.2.6. Szelektív hulladékgyűjtés	27
4.2.7. Nyári táborok	27
5. A KUTATÁSI EREDMÉNYEK FELDOLGOZÁSA	30
5.1. Környezeti tudás	30
5.1.1. Általános környezeti tudás	30
5.1.2. Környezeti tudás az élővilágról	32
5.1.3. Környezeti tudás a hulladékokról	34

5.1.4. Környezeti tudás az egészséges életmódról	36
5.2. Környezeti attitűd	37
5.2.1. Általános környezeti attitűd	37
5.2.2. Környezeti attitűd a hulladékkal kapcsolatban	38
5.2.3. Környezeti attitűd az élővilágról.....	38
5.2.4. Környezeti attitűd az energiáról.....	40
6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	42
7. ÖSSZEFOGLALÁS.....	45
8. IRODALOMJEGYZÉK.....	47
9. ÁBRÁK, KÉPEK	52
10. MELLÉKLETEK	54
1. sz. melléklet: Környezeti ártalmak feladatlap	54
2. sz. melléklet: Madarak téli etetése feladatlap	55
3. sz. melléklet: Iskolakert növényei feladatlap	56
4. sz. melléklet: Az iskolai komposztálóba tehetem feladatlap	57
5. sz. melléklet: Hulladékgyűjtés az iskolába - Hová dobod? feladatlap	58
6. sz. melléklet: Egészséges életmód feladatlap	60
7. sz. melléklet: Környezetvédelem - Hogyan cselekszel? feladatlap	61
8. sz. melléklet: Kerti munkák és eszközei feladatlap	63
9. sz. melléklet: Fókuszcsoporthoz kérdőív	64
10. sz. melléklet: Nyilatkozat a dolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről	65

1. BEVEZETÉS

Napjainkra már az ökológiai válság globális méreteket öltött. A hazai környezeti nevelésben új korszak kezdődött 2003-ben, hogy módosították a közoktatási törvényt, mely alapján valamennyi közoktatási intézményben kötelezővé vált a helyi környezeti nevelési program elkészítése és megvalósítása. A környezeti nevelés a környezettudatos képzés elengedhetetlen követelménye korunk társadalmában. A felnövekvő nemzedéket a környezeti problémák megelőzésére is fel kell felkészíteni. Az ember életmódja gyökeresen megváltozott, mikor a gyűjtögető életmódról az állattartásra, növénytermesztésre tért át. Később szerszámai, találékonyasága tovább fejlődött, nélkülözhetlenné vált a hőenergia, erdőségeket vágott ki tüzelőnek, hegyeket hordott el a bányászat érdekében. A Föld arculata néhány évezred alatt a felismerhetetlenségig megváltozott. Ma a népesség egyre növekszik, már alig akad az ember által érintetlen terület. Az élelmiszer-gondok, az urbanizációs válság tovább növeli a problémát. Az éghajlatváltozás olyan környezeti kérdéseket érint, mint a biológiai sokféleség csökkenése, az elsivatagosodás, a magas légköri ózonréteg vékonyodása, az édesvízellátás és a levegőminőség. Az üvegházhatású gázok légköri koncentrációinak gyors növekedése a légkörben a savas esők és következményei. Ebben a pillanatban ott tartunk, hogy feláldoztuk a bolygónkat pazarló, mértéktelen szükségleteinknek, szeméttel folytjuk, megmérgezzük a természetet, a vizeinket, a levegőt, a talajt. Ha továbbra is így folytatjuk saját környezetünk tisztítását, a mi életünk is veszélybe kerül.

Én már úgy kerültem az oktatási rendszerbe, hogy az iskoláim szerves részét képezte a tudatos környezeti nevelés és a fenntartható fejlődés értékrendszere. 2005-től folyamatosan Ökoiskolában folytattam a tanulmányaim, mely gyökeresen meghatározta szemléletmódomat. Témaválasztásomat az indokolta, hogy fontosnak tartom, hogy a gyermekek sok időt töltsenek a szabadban, megismerjék az őket körülvevő világot, hogy bevonjuk őket a helyi közösségi és környezeti feladatok megvalósításába, a problémák megoldásába és a lehető legmegfelelőbb környezeti nevelésben részesüljenek. Hiszen a Földhöz való viszonyuk határozza meg annak az érzését, hogy kik és mik is ők valójában. Cselekedve és tetteik gyümölcsét látva, tapasztalva tanulnak a legeredményesebben. Ezek a gondolatok halmozhatta igazak az sajátos nevelési igényű gyermekek esetében is kik még fogékonyabb az őt körülvevő világ értékeire. 2021 szeptemberében kezdtem el munkám a Dr. Török Béla Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény Újvárosparki telephelyén, ahol megtapasztaltam, hogy a környezeti nevelés keretein belül az iskolakerti munka a tanulók szociális formálását jótékonyan befolyásolja. A kertben végzett munkának gyógyhatása van, különösen a sajátos nevelési

igényű gyerekekre, akik számára az terápiás jelleggel is bír. A diákokban felgyülemlett zavar, agresszió, félelem a kerti munka során „felszívódik”. A jó levegőn, a szabadban végzett munka a tanulóink személyiségfejlődésére is pozitív hatással van. Új tanulási és nevelési célok jelentek meg, váltak hangsúlyossá. A tananyagot játékos formában tanulják. Jó gazda módjára gondozzák a rájuk bízott növényeket. Összegyűjtik a faleveleket és megismerik a komposztálás folyamatát és felhasználásának lehetőségeit. Megtanulják betakarítani a terméseket és azok felhasználásának lehetőségeit. Végig kísérik a növények fejlődését, melyik növény mikor virágzik és milyen a virága és mikor lehet betakarítani, elfogyasztani. Megértik, miért fontos madáretetők készítése, kihelyezése az iskolakert területén és a tél folyamán a madarak etetése. Nemcsak segít megismertetni a természetet, hanem a felelős, gondozói magatartás kialakítását is szolgálja. A kertészet alapvető emberi tevékenység, mely problémamegoldásra és munkára nevel, fejleszti az együttműködést, a közösségeket. Ez által a társadalomban is jobban megtalálják helyüket és teljesebb életet tudnak éli.

Az intézményben a környezeti nevelési szinte minden tantárgyat, szakköri és délutáni foglalkozást, külső programokat, táboroztatást áthat, mert 2021 óta Ökoiskola.

Dolgozatom célja, hogy a megfigyeléseim mérhető formáját kidolgozzam, amellyel kimutatható a szociális érzékenység, a környezeti tudatosság, az érzelmi intelligencia, a demokratikus részvételre való képesség és a kreatív önkifejezés fejlődései.

Dolgozatom tárgya (központi része) az intézményben folyó környezeti nevelés által történő szociális fejlődését vizsgálata.

A vizsgálat elemzésével a két osztály közötti különbségeket vizsgálom. Választ kerestem arra, hogy az intézményünkben folyó környezeti nevelés hatására egy teljes tanév alatt a tanulók fejlődése, milyen irányba változik. Továbbá vizsgálom, hogy az intézményünkben alkalmazott környezeti nevelés főbb területei, milyen mértékben segítik a tanulók szociális formálását, személyiség alakító hatását, egyéni boldogulásukat a pozitív személyiségvonásokat és a munkához való hozzáállásukat. A közvetlen környezetük megismerésével szerzett tudásuk segíti-e tanulóinkat a napi rutinok helyes kialakulásában.

A középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók oktatásának és nevelésének legalapvetőbb célja, a minél teljesebb szociális és társadalmi beilleszkedés, melynek megvalósítását nagyban meghatározza az intézményünkben alkalmazott környezeti nevelés. A környezeti nevelés nyújtotta életteret igyekszünk sokoldalú szociális közeggé alakítani, hogy a diákok eligazodjanak az őket körülvevő társadalomban.

2. SZAKIRODALOM

2.1. Környezeti nevelés

2.1.1. A környezeti nevelés fogalmának változása

A környezeti nevelés fogalma és tartalma rendkívül összetett, amely az évek és a környezethez való viszonyunkkal folyamatosan változik. Varga A. (2004) találó megfogalmazása szerint *„A környezeti nevelésnek hosszú a múltja, de rövid a története. A hosszú múlt jelenti mindazokat a nevelési előzményeket, amelyek a környezeti nevelés nemzetközi szinten való elfogadása előtt megjelentek”*. Története viszont csak *„a fogalom 1970-es években történt bevezetésével kezdődött.”*

Kohák (2000) szerint az ember a természetet háromféleképpen tapasztalta meg. Az első. A vadászó-gyűjtögető ősember, aki. abból élt, amit talált, vagy le tudott vadászni. Alá volt rendelve a természet viszontagságainak. Az általa ismert világ végtelennek, és kimeríthetetlennek tűnt, amely teli van veszélyekkel. Nem összhangot keresett a természettel, mint a mai környezeti nevelés, hanem a szükségleteit próbálta kielégíteni. A második a pásztor-földművelő ember a gazda, megjelenésével megváltoztatta a természethez való viszonyulást. Rájött, hogy a természeti javakat maga is elő tudja állítani, ha megműveli a földet. Idővel az egyre növekvő szükségletek miatt egyre nagyobb területeket tulajdonított el és igazította hozzá a technológiai módszereket. Értékrendje szerint a zabolázástalan vadon kártékony. Önmagát a környezetet egyenrangú partnernek és a természeti forrásokat kifogyhatatlannak gondolata. Harmadik az ipari forradalom utáni társadalom, a fogyasztói társadalom természetfelfogása. Amikor az ember a természet fölé helyezte magát, és végtelennek hitt nyersanyagait kizsákmányolva uralkodik rajta. (Varga 2004).

Mindhárom felfogás szerint az emberiség korlátlanul gondolja a környezeti erőforrásokat. Régen az emberek generációról generációra örökítették át az élővilággal kapcsolatos tudásanyagot és a természet tiszteletét, mivel az a túlélésük záloga is volt egyben. Sajnos a tisztelet helyét átvette a gazdasági szemléletmód.

Kohák (2000) szavaival: *„A vadász szentként tisztelte a természetet, a földműves kezelésbe vette, de úgy gondoskodott róla, mint rokonáról. A fogyasztó kizsákmányolja, és ehhez meg kell tanulnia, hogy úgy viszonyuljon hozzá, mintha élettelen volna, a természet nyersanyagok halmaza, megfosztva minden önértéktől és önmagából fakadó jelentéstől.”*

A XX. század felismerték a természeti erőforrások korlátait. *„Napjainkban pedig a Föld lakóinak egyre nagyobb hányada és a gazdaság szereplői közül is egyre több elfogadja azokat a tudományos eredményeket, amelyek szerint a természet nem kimeríthetetlen bőségszaru.*

Ezért az emberiség tartós létének egyetlen útja lehetséges: takarékoskodni a nyersanyagokkal és az energiával, globális szinten az emberiség igényeinek és a természet eltartó képességének szinkronizálása, azaz a fenntarthatóság” (Mika et al 2015)

Ezen felismeréstől számoljuk általában a környezeti nevelés történelmét. Varga (2004) megfogalmazásával: *„Azóta beszélhetünk környezeti nevelésről, amióta tudatosodnak a nevelés környezeti aspektusai. Amikor már nem csak a kultúra szerves részeként adódnak át a környezettel kapcsolatos szokások, viselkedésmódok, hanem a nevelők igyekeznek tudatosan átgondolt nevelési módszerekkel a környezethez való viszonyulás olyan formáit kialakítani, melyek a környezet megismerését, megfelelő hasznosítását, védelmét segítik elő.”*

2.1.2. Történeti háttér

Az környezeti nevelés fogalomtörténetének első állomása a pedagógiában az 1972-re tehető. stockholmi világkonferenciától számítható. I. Környezetvédelmi Világkonferenciájának elfogadott ajánlása. *„Ajánlatos, hogy megtegyék a szükséges lépéseket a környezetvédelmi oktatás olyan nemzetközi programjának létrehozására, amely tudományközi megközelítésű, iskolai és iskolán kívüli formában az oktatás valamennyi szintjére kiterjedően az állampolgárok felé irányul”* (Schróth 2015)

„Ezt követően hozták létre az ENSZ Környezeti Programját (UNEP), amely később, 1975-ben az UNESCO-val együtt alapította meg az UNESCO/UNEP Környezeti Nevelési Programját (IEEP).” (Palmer 1998) E program széleskörű megvitatására és a konkrét tennivalók megfogalmazására 1977-ben a Kormányközi Környezetvédelmi Oktatási Konferencián (Tbiliszi) került sor. Itt határozták meg a fogalmát: *„A környezeti nevelés egy folyamat, amelyben olyan világnemzedék nevelkedik fel, amely ismeri legtágabb környezetét is, törődik azzal, valamint annak problémáival. Tudással, készségekkel, attitűdökkel, motivációval és elkötelezettséggel rendelkezik, hogy egyénileg és közösségben dolgozzon a jelenlegi problémák megoldásán és az újabbak megelőzésén.”* (Vásárhelyi 2010)

A pedagógia ezt megelőző évszázadaiban is, fogalmi keretek nélkül ugyan, de történt környezeti nevelési tevékenység. Minden kultúrában van egyfajta nevelés. Átvitt értelemben mindenfajta nevelés szükségképpen környezeti nevelés is, mivel átülteti a felnövekvő generációkba azt a viszonyulásmódot, ahogy az adott kultúra bánik a környezetével. (Varga 2004)

Az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. tv. elfogadása után az Oktatási Minisztérium létrehozta az OM Környezetvédelmi Bizottságát. A Bizottság célja, hogy

meghatározza a környezetvédelmi nevelés és oktatás alapelveit, és felmérje annak akkori megvalósulási szintjét hazai oktatásunkban. (Jakucs 1983)

A következő jelentős állomás az ENSZ 1992-ben Rio de Janeiro-ban megrendezett a Környezet és Fejlődés című világkonferenciája. A csúcstalálkozón több fontos dokumentumot is alá írtak, köztük az „Agenda 21”-t. Ez „*egy fontos akció program, amely indítványozza mindazokat a dolgokat, amiket a föld népeinek meg kell tenni a fenntartható fejlődés elérésének érdekében a 21. századba.*” Továbbá: a „*konferenciának a pedagógusokra vonatkozóan elsődleges eredménye az az ajánlás volt, miszerint a környezeti és emberi fejlődésre vonatkozó ismeretek tanítása váljon az oktatás –hivatásos iskolai és iskolán kívüli oktatás– szerves és fontos részévé.*” (Palmer et al 1998)

Havas Péter úgy fogalmaz, hogy a környezeti nevelés „*integráló szempont, amely tantárgyakat egybekapcsol a közös illetékesség, a szakmai – szaktárgyi kapcsolatok alapján. Rendező elv, amely különböző tanulói tevékenységeket segít megfelelő mintázatokba elhelyezni, összhangba hozva az iskolai intézményes és nem intézményes nevelő hatásokat, továbbá az összehangolást segítő értelmezési keret, amelyben arányosan és harmonikusan elhelyezkedhetnek szakkörök és tantárgyi blokkok, közösségek tevékenysége és az intézményt körülvevő- fenntartó közösségek szempontjai, érdekei is egyeztethetőkké válnak.*” (Havas 1994)

Az 1995. évi LIII. törvény (a környezet védelmének általános szabályairól) Környezeti nevelés, képzés, művelődés című fejezete szerint: „*Mindenkinek joga van a környezeti ismeretek megszerzésére és ismereteinek fejlesztésére. A környezeti ismeretek terjesztése és fejlesztése (óvodai nevelés, iskolai nevelés, képzés, művelődés, iskolai rendszeren kívüli oktatás és továbbképzés, ismeretterjesztés, könyvkiadás) elsősorban állami és önkormányzati feladat.*” (tv.: 54. § (1)-(2) bek.)

„*... a természet védelemével kapcsolatos ismereteket valamennyi oktatási intézményben oktatni kell, azok a Nemzeti Alaptanterv részét képezik. ... elő kell segíteni, hogy a társadalom természetvédelmi kultúrája növekedjen.*” (A természet védelméről szóló 1996: LIII. tv. 64. § (1) bek.)

Mára a környezeti nevelés egyik legfontosabb elemévé vált a jövőképekkel való foglalkozás a jövővel kapcsolatos gondolkodás kialakítása. A környezeti nevelés szakirodalomból ismert ténye, hogy a jövő kérdéseire különösen nagy hangsúlyt kell helyezni. Többek között ebben különbözik a hagyományos tananyagtól, amelyben döntően a múlt dominál. (Havas 1996)

A nyolcvanas évektől Magyarországon is folyamatosan jelentek meg azok a mozgalmak és kezdeményezések, melyek a környezeti nevelés szemléletformáló tevékenységét nemcsak az

ismeretterjesztésen keresztül képzelik el, hanem sokkal szélesebb módszertani bázison felépítve. Ilyen kezdeményezés például a Körlánc, a Zöld Szív, mely ismert nemzetközi gyermek- és ifjúsági természetvédő mozgalom, a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Szövetsége, vagy a Humusz is. Megemlíthetjük a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület is, mely a környezeti nevelés fejlesztését, gyarapítását, terjesztését, segíti elő. (Havas 1998)

Környezeti nevelés a kultúra világgépre és az életmódra nevelés. Olyan pedagógiai folyamat, amely során formálódik és kialakul az ember természet- és környezet szemlélete, környezeti attitűdje és gondolkodása, a környezettudatos magatartása, környezetéért érzett felelős életvitele. Céljai a természet- és környezetvédő gondolkodásmód, a környezetbarát életmód kialakítása és terjesztése. Ez számos területet érint. Vannak tudományos-, művészi-, szociológiai-, világnézeti vetületei. Továbbá a természeti- és a környezeti értékek közvetítője is. Feladata a környezeti tudatosság, a természetközpontú szemlélet, a készségek, a jártasságok és a pozitív attitűdök kialakítása. (Orgoványi 1999)

2000-ben elindították az erdei iskolák intézményesítési programját és megkezdte működését az ökoiskola hálózat az Országos Köznevelési Intézet koordinálásával. (Mika et al 2015)

Az ökoiskola egy rendszert teremt, és egy egységes környezettudatos szemlélet irányába tereli a nevelés – oktatás folyamatát. Kivételesen hatékony helyszíne lehet a demokráciára és a részvételi döntéshozatalra irányuló nevelésnek. *„Az intézmény belső világának szocializációs mechanizmusai elősegítik a diákok közéletiségének, felelős polgári magatartásának erősödését azáltal, hogy a programok a helyi környezeti, -egészségi problémák tényleges feltárására és megoldására irányulnak. Ugyanakkor az ökoiskola célja elsősorban pedagógiai és nem környezetvédelmi. A természeti- és az épített környezettel kapcsolatos tevékenységek csupán eszközfunkciókat töltenek be a nevelési célok megvalósítása érdekében.”* (Havas 2001)

Az „Ökoiskola elkötelezettség” a fenntartható társadalom mellett, nem csak az eszmének a tananyagba integrálásával, hanem az iskolának, mint a helyi társadalom részének, a környezettel való interakcióinak milyenségéről van szó. (Bereczky 2006)

Egy ökoiskola abban különbözik egy átlagos iskolától, hogy nem csak a tanításban érvényesülnek a környezeti nevelés, a fenntarthatóság pedagógiájának elvei, hanem az iskolai élet minden területén; az iskola működtetése (pl.: fűtés, világítás, ... stb.) terén éppúgy, mint a gyerekek étkeztetése vagy a táborok, rendezvények, kirándulások szervezése során. Az iskolai munkához több szálon kapcsolódik a helyi közösség. A helyi környezeti értékek és gondok

részét képezik az iskola pedagógiai munkájának, a helyi pedagógiai programba beágyazottan. (Havas et al 2006)

Mint már arra a korábbiakban is utaltunk, az Óvodai Nevelés Alapprogramja és a Nemzeti Alaptanterv alapján a környezeti nevelés kötelező feladat minden közoktatásban dolgozó magyar pedagógus számára (Palmer et al 1998., ill. NAT 1995.). Az 1995-ös NAT szerint a környezeti nevelés a műveltségterületek közös követelménye. A NAT 2003 a környezeti nevelést a közoktatás kiemelt fejlesztési feladatának jeleníti meg. Az 1993. évi LXXIX. számú közoktatásról szóló törvény 2003. évi (LXI. tv.-vel) módosítása, pedig kötelezővé tette a környezeti nevelés helyi programjának elkészítését minden iskola számára. Egy felmérésből kiderült (Varga 2002), hogy az iskolák számára a közoktatás tartalmi szabályozásának legnagyobb erénye a környezeti nevelés vonatkozásában az, hogy szilárd jogi alapot teremtettek az ilyesfajta tevékenységek végzéséhez.

2012-ben a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács fogalmazta meg a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2012-2024 című dokumentumot, amely megszabja fenntarthatóságra nevelés kereteit az elkövetkező évekre a hazánkban. Eszerint *„a nemzet fenntarthatósági politikájának átfogó célja a folytonosan változó társadalmi-humán-gazdasági-természeti külső környezethez való alkalmazkodóképesség feltételeinek biztosítása, az ahhoz szükséges kulturális adaptáció minőségi javítása”* (NFFT 2012).

A dokumentum leírja a fenntarthatóság megvalósításához az oktatás, nevelés szerepét is:

„a közoktatásban szükség van a fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek átadásának, a rendszerszintű gondolkodási készség elsajátításának erősítésére. Ezek helyet kaphatnak a Nemzeti Alaptantervben: az ismereteket az alap- és a középfokú oktatás során különböző tantárgyak keretében adnák át a diákoknak” (NFFT 2012).

A természettel harmonikus együttéléshez az emberiség gondolkodásmódját, viselkedését és erkölcsi hozzáállását kell megváltoztatni, ami nem kis feladat. Most kezdtünk el nevelni egy olyan generációt, akik nem követik az évszázadok során beivódott negatív szociális mintákat. De még nagyon hosszú út áll előttünk, számos problémát kell megoldani, ami a jövő generációira vár, hogy az élet fenntarthatóvá váljon a Földön.

2.2. Sajátos nevelési igényű gyerekek

2.2.1 Sajátos nevelési igényű gyerekekkel kapcsolatos fogalmak

A sajátos nevelési igény (SNI) gyűjtőfogalom, amely többletjogokat biztosít a különleges bánásmódot igénylő gyermekeknek, tanulóknak.

A sajátos Nevelési Igényű (SNI) gyermekek meghatározása a jelenleg hatályos 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről szerint így hangzik: „*Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.*”

Magyar jogszabályok több kategóriát határoznak meg a speciális nevelési igény besorolására:

- Mozgásszervi korlátozott gyermek
- Látássérült gyermek
- Hallássérült gyermek
- Enyhén értelmi fogyatékos gyermek
- Középsúlyos értelmi fogyatékos gyermek
- Beszéd fogyatékos gyermek: nyelvfejlődési és beszédzavarok
- Autizmus spektrumzavar
- A fejlődés egyéb pszichés zavarával (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozás zavarral) küzdő gyermek
- Súlyos és halmozott fogyatékoság

De a sajátos nevelési igény kategóriába tartoznak még a társadalmi szempont alapján hátrányos helyzetű - és a kiemelten tehetséges gyermekek.

Az angol SEND (Special educational needs and disabilities) felfogása alapján:

Elsődleges igények szerint:

- Kommunikációs nehézségek:
  - Beszéd és nyelvi kommunikációs problémák
  - Autizmus spektrum zavar
- Megismerés és tanulási nehézségek:
  - Speciális tanulási nehézségek – diszgráfia, diszlexia, diszkalkúlia, diszprakszia
  - Mérsékelt tanulási nehézségekkel küzdők
  - Súlyos tanulási nehézségekkel küzdők
  - Mély és összetett tanulási nehézségekkel küzdők
- Szociális, érzelmi és mentálisan beteg:
  - Szociális, érzelmi és mentálisan beteg
- Érzékelésen alapuló és/vagy fizikális nehézségek:

- Hallás károsodás
- Látás károsodás
- Összetett érzékszervi károsodás
- Fizikális fogyatékoság

(https1)

Az értelmileg akadályozott fiatalok tanulmányaik befejeztével ahhoz, hogy viszonylag önálló életet éljenek a készségfejlesztő iskolák nyújtanak segítséget. Célja a tanulók önismeretének elmélyítése, ismeretek átadása természeti – társadalmi környezetről, a munkaeszközök, szerszámok rendeltetészerű használatával és egyszerű munkafolyamatok elvégzése, alapvető ismeretek nyújtása a munkával és a társadalmi együttéléssel kapcsolatos jogokról és kötelezettségekről ezen ismeretekkel elősegíti a fiatal felnőttek szocializációját és a szabályok interiorizált elsajátítását.

Készségfejlesztő iskola: 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről így határozza meg a készségfejlesztő fogalmát: *„A készségfejlesztő iskola a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók részére biztosítja az életkezdéshez való felkészülést, a munkába állást lehetővé tevő egyszerű betanulást igénylő munkafolyamatok elsajátítását, továbbá a szakképzésben, szakiskolai képzésben részt venni nem tudó enyhe értelmi fogyatékos tanulók számára nyújt a munkába álláshoz és az életkezdéshez szükséges ismereteket.”*

2.2.2. A sajátos nevelési igényű gyerekek nevelési sajátosságai és a környezeti nevelés kapcsolata

Az ép fejlődésű tanulók fejlesztését meghatározó tanítási alapelvek, a gyógypedagógiai oktatásban elsősorban tendenciákként érvényesülnek. *„A gyógypedagógiai tevékenységet a sérült személyiség fejlesztésének egységes folyamataként értelmezzük, amelyben az ismeretek nyújtása, a különböző képességek fejlesztése, a jártasságok és készségek kialakítása közben, azokkal kölcsönhatásban, együtt történik a sérült funkciók és funkcionális rendszerek korrigálása, átszervezése, az elvesztettek pótlása, újra kialakítása, a ki sem alakultak szisztematikus kiépítése, a további (következményes, másodlagos) sérülések megelőzése, az egész személyiség egyensúlyba hozása.”* (Gordosné 1996)

A gyógypedagógiai munkát végző intézmények jellemzője a kommunikáció fejlesztésén alapuló tanítás-tanulási módszertan. Ezt megtartva, a készségfejlesztő iskolában a cselekvésen alapuló kognitív fejlesztés is nagy hangsúlyt kap. *„Az értelmileg akadályozott tanulók a kognitív fejlesztés során képessé válnak a számukra fontos ismeretek megszerzésére környezetükből, adott cselekvéshelyzetben folyamatokat és célokat észrevenni, azoknak*

megfelelően tevékenykedni, a számukra speciálisan megszervezett helyzetekben értelmesen tanulni, a tárgyak, jelenségek között elemi összefüggéseket megtapasztalni, a tapasztalatokat cselekvéseikben felhasználni, képességeikhez mért feladatokban tájékozódni, és a feladatokat eredményesen megoldani.” (Vágó 2002)

A készségfejlesztő iskola tanulói középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek a legkülönbözőbb problémákkal, heterogén csoportotokat alkotnak. Szókincsük gyakran szegényes, de akadnak túl beszédesek is. Vannak, akik nehezen, vagy egyáltalán nem tudnak írni és olvasni, rossz motorikus képességekkel rendelkeznek, fáradékonyak, mozgásuk korlátozott, autisták. Alacsony létszámú osztályokban differenciált, egyéni képességeknek megfelelő módszereket alkalmaznak a gyógypedagógusok. A tananyagot sokat ismétlik, gyakorolják (különböző módszerekkel), hogy az eltérő képességű tanulók számára is könnyebben elsajátítható legyen. A gyakorlás legjobb módszerei munkaszituációk, társas helyzetek. a cselekvésen alapuló helyzetek.

A tanulás élményszerű, közvetlen tapasztalásra, cselekedtetésre épülő formái tudják csak elősegíteni az ismeretek rögzítésén, elmélyítésén, az új ismeretek játékos módon történő elsajátításán túl az érzelmi viszonyulások kialakítását, mélyítését. Sajátos nevelési igényű tanulók esetében számos olyan környezetpedagógiai módszert tudunk alkalmazni, amelyek hatékonyabbá tehetik a mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzdő tanulók környezeti ismereteinek feldolgozását, környezeti attitűdjeinek hatékony fejlesztését. (Kövecsesné 2017)

Az aktív tanulás nem csak konduktív szempontból fontos, hanem a környezeti nevelés során is kiemelkedő szerepet kap. Oktatási helyszíneként szolgálhat az iskola kertje, parkok, erdők, zöld területek. Sokszor a gyerekek az állapotuktól függően keveset mozognak, korlátozottan töltenek időt a szabadban, legtöbbjüknek hiányosak az ismeretei a természetes környezetükről. Ezért fontos, hogy lehetőségekhez mérten minél többet töltsenek természet közelében, még akkor is, ha az állapotuk ezt korlátozza (mi visszük a természetet a tanterembe – növények, ásványok stb.). A szabadban tartott játékok, tevékenységek során fejlődik a kreativitásuk, mozgáskoordinációjuk, az állóképességük, a motiváltságuk, kommunikációjuk és az együtt töltött idő során a szociális kapcsolatok. (Bacsó 2018)

Az erdei iskolák és az azokhoz hasonló komplex környezeti nevelési projektek szerepe napjainkban vitathatatlan, hiszen a társadalom egyre inkább elvárja az olyan személyiségek nevelését, akik a fenntartható fejlődés elveit követik és tevékenyen tesznek a jövő

fennmaradásáért. A környezeti pedagógiai projektek és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek általánosságban gyakorlati alapokra épülnek.

Ilyen környezeti nevelési programok többek között az Iskolazöldítési program, mely 2002-óta a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület (MKNE) támogatásával valósul meg, ahol a gyerekek közös munkával zöldíthetik az iskola közvetlen környezetét ezzel is közelebb hozva a tanulókhöz a természetet. A program tapasztalatai szerint mindenki örömmel vett részt a munkafolyamatokban. Mivel az egész iskolát érintő programról beszélünk, komoly közösségkovácsoló erővel bír. Vagy például a 2012 óta E-misszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesület által megszervezett Tanyapedagógia, melynek fő célközönsége a városi iskolák diáksága. Manapság a tanyasi és a vidéki életmód egyre jobban feledésbe merül. A program fő célja, hogy megismertesse a tanulókkal az állatokat, növényeket, a gazdálkodásban használt szerszámokat, és az élelmiszertermelési folyamatot. Hatására kialakulhat a gyermekekben egy holisztikus szemléletmód, betekintést kaphatnak abba hogyan képes az ember együttműködni a tájhasználaton keresztül a természettel. A lényeg a természeti értékek megóvása, nem azok elpusztítása. Vagy a 2002-től a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület kezdeményezésű „Madárbarát iskola” minősítés. A regisztrált iskolákban a program keretein belül egy évig madárvédelmi tevékenységet kell folytatni (pl.: madárodúk-, etetők, -itatók kihelyezése, téli madáretetés). A diákok megismerkedhetnek a madárvédelem fontosságával, saját kezűleg készíthetnek el madáretetőket, -odúkat, -itatókat stb. Kibővült a tanulóknak az iskolai tevékenységi köre, mivel a program lényegében egy természettel szembeni felelősségvállalás (a madáreleséget pótolni kell, az ivóvizet fel kell tölteni stb.). (Néder et al)

Az erdei iskolák sajátos, a környezettel szoros kapcsolatban lévő intézmények, ahol a tanulási folyamatokat teljes mértékig áthatja a környezeti nevelés fenntartható pedagógia szemlélete. A tanulók különböző helyszíneken, programokon keresztül fedezhetik fel a természetet. Kölcsönösségen alapuló együttműködésére épít, aktív módon oktatja a diákokat. A nevelés célja, hogy a diákok a környezettel harmonikus, egészséges attitűdöt fejlesszenek, és hogy elsajátítsák a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializációt. (Czippán et al 2002)

Az emberiség életvitelét meghatározzák a kultúrák hagyományai, a spontán és tudatos nevelő hatások összessége. Jelen korunk felfogása, a természet kizsákmányoló hozzáállása alakított ki számos globális természeti problémát, amivel a jövő generációjának kell majd szembenézni. Életvitelünk hosszútávon fenntarthatóság nélkül tarthatatlan. Az elsődleges szocializációs folyamatok során a szülők viselkedési modelljét, környezetükhöz viszonyulását utánozzák le a gyerekek, melyeket ők szintén elődjeiktől tanultak meg. Egy 2019-es angol

tanulmány (Musitu-Ferrer et al 2019) szerint komoly összefüggés van a szülők viselkedése és gyermek környezethez való hozzáállása között, jó gazdasági helyzetben lévő családban, engedékeny, de tekintélyelvű szülői minta esetén a gyermek közelebbi kapcsolatot alakít ki a természettel. De sajnos sok esetben a mai felnőtt generáció környezetszennyező, közömbös a környezeti értékekkel szemben; pazarló életvitelt folytat, mellyel a pillanatnyi szükségleteit próbálja kielégíteni. A mérhetetlen pazarlás nem összeegyeztethető az ökológiai szemléletmódokkal. A gazdaság célja a profit érdekében, hogy az egyén a materiális élvezetek irányába forduljon, ezzel is fenntartva a piacot és a tömegtermelést. Miközben a fiatal generáció a felnőtteket okolja az összes kialakult környezeti válságért a társadalom egészségi állapotáért és a társas környezet betegsüneteiért. A környezeti nevelés segít a konfliktushelyzetek kezelésében és a hibásan bevésődött életviteli szokások átalakításában. (https2)

Összegzésként megállapítható tehát, hogy a sajátos nevelési igényű gyerekek oktatásának egyik leghatásosabb formája a környezeti nevelés módszertanára alapozott aktív folyamatokba való részvétel, amely a tanítási, tanulási technikák, oktatási módszerek gazdag tárházát kínálja. A tanteremi foglalkozásokkal szemben a szabadban töltött közösségi idő a szociális kapcsolatok kiépítését is segíti – barátkoznak, kapcsolatokat építenek. A munka során megnő az állóképességük, kitartásuk, sokkal jobban megismerik és elfogadják saját magukat és a környezetüket, a sikerérettől motiválttá és céltudatosává válnak, a természetben szerzett tudás felhasználható a későbbi életük során. Élvezik, hogy részt vehetnek egy aktív, tevékeny munkafolyamatban. Kialakul egyfajta kötődésük a természettel szemben, ami arra sarkalja őket, hogy jobban megismerjék, óvják környezetüket. Észreveszik az élet apró szépségeit, mint például, hogy kinyílt a virág, amit elültettek, szépen süt a nap, csicseregnek a madarak. Megtapasztalják, hogy a természet egyensúlyt próbál fenntartani, tehát nekik is lelki békére és egyensúlyra kell törekedni, ezáltal megtanulják a mértékletességet, nem követik tovább a negatív szociális beidegződéseket, így létrejön egy természet tudatos új generáció, akik megteremthetnek egy fenntarthatóságra épülő szebb, boldogabb, szabadabb, ígéretes jövőt.

2.3. Fenntartható fejlődés

A fenntartható fejlődés, *„olyan fejlődés, mely megfelel a fenntarthatóság követelményeinek, úgy kielégíteni a mai szükségleteinket, hogy ezzel ne tegyük lehetetlenné az utánunk következő nemzedék számára, hogy ugyanezt tegyék”* (Ortmann-né 2001)

Ebben az összefüggésben a fenntartható fejlődés iskolái olyan iskolák, amelyek a fenntartható fejlődésre nevelést küldetésük és pedagógiai programjuk középpontjába állították. A fenntartható fejlődés számukra olyan alapelv, amelyet az iskola mindennapi élete és a hosszú távú változások, és fejlesztések megtervezésekor mindenkor szem előtt kell tartani. Az ilyen iskolák száma egyre nő. Ezeknek az iskoláknak és oktatási intézmények céljait és szerepét tekintve mélyre ható változás, hogy diákjaiknak olyan környezetet teremtsenek, amelyben kifejezhetik a fenntartható fejlődés társadalmi-, gazdasági-, politikai- és környezeti dimenzióinak komplexitását magában foglaló, a társadalmi folyamatokban résztvevő, aktív állampolgári viselkedés. (Breiting et al 2005)

A XIX. – XX. században szinte hozzászoktunk a megtörhetetlen növekedés- és fejlődés gondolatához. Bármennyire is fájó, szembe kell néznünk a tényekkel. Fenntartható növekedés véges környezetben lehetetlen. Még a fenntartható fejlődés is vitatható. Valószínűleg ez is csak úgy valósítható meg, ha az anyagiakról a hangsúlyt a szellemiekre helyezzük át. (Vida 2001)

A gondolkodásmód megváltoztatása a fenntartható fejlődés megvalósításának előfeltétele. Ezt csak a környezeti nevelés- és szemléletformáláson keresztül lehet megvalósítani. (Takács 1999)

A fenntartható fejlődés nem rögzített dolog, hanem folyamatos keresés, hogy mindennapi életünket és közösségeinket hogyan tudjuk olyan irányba fejleszteni, hogy abból a legtöbb embernek most és a jövőben haszna legyen, ugyanakkor minimalizáljuk a negatív környezeti hatásokat. (Tschapka 2005)

Az Egyesült Nemzetek Gazdasági és Szociális osztálya meghatározott 17 célt, amelyből 2030-ra szeretnének minél többet megvalósítani. Ezek többek között a szegénység felszámolása, elérhető tiszta víz és megfelelő higiéniai körülmények, megfizethető tiszta energia, a vízi- és földi élővilág védelme, a célok eléréséhez szükséges globális összefogás, a minőségi oktatás. ([https3](https://www.un.org/sustainabledevelopment/))

„A minőségi oktatás támogatja a tanulót olyan összetett, egymásra épülő és egymással összefüggő kérdések feltárásában, mint a szegénység, az egyenlőtlenség, a termelés és fogyasztás, az éghajlatváltozás, a népességnövekedés, a migráció, a hajléktalanság, a fenntarthatóság, a konfliktusok és az emberi jogok.” (J. O’Flaherty 2018)

Havas (2001) szerint a fenntarthatóság pedagógiájának elmélete Magyarországon még kidolgozatlan, és a gyakorlata is csak most van kialakulóban, a fogalom tisztázásra és értelmezésre vár. A fenntarthatóság pedagógiai eszméjének az oktatáspolitikusok, és a

pedagógusok közgondolkodásának részévé kell válnia, és rendszerszerűen illeszkednie kell a társadalmi- és gazdasági modernizációs folyamatokba.

„A fejlesztési oktatás támogatja a tanulót olyan összetett, egymásra épülő és egymással összefüggő kérdések feltárásában, mint a szegénység, az egyenlőtlenség, a termelés és fogyasztás, az éghajlatváltozás, a népességnövekedés, a migráció, a hajléktalanság, a fenntarthatóság, a konfliktusok és az emberi jogok.” (J. O’Flaherty 2018)

Napjainkra a környezeti nevelés olyan változásokon, fejlődésen ment keresztül, melynek következménye, hogy csaknem mindazt tartalmazza, amit a fenntarthatóság eszméje megfogalmaz, amit annak pedagógiai gyakorlata megkíván. A fenntarthatóságra nevelés központi gondolata a *„környezeti polgárrá”* nevelés, és ezen belül a fenntartható fejlődés (felelősség a jövő generációkért) és a fenntartható fogyasztás érdekében szükséges magatartásminták, értékek és életviteli szokások megtanítása. (Havas, 2001)

„A fenntarthatóság pedagógiai gyakorlata összetett, multidiszciplináris természetű, az empirikus kutatások újabb és újabb erőfeszítéseket tesznek a sokszínű gyakorlat elemzése és értékelése érdekében. A természet- és a társadalomtudományok pedagógiailag transzformált ismeretkörei rendeződnek el e nevelési terület sajátosan meghatározható értékrendje és céljai szerint, a feldolgozás módja azokra a hatékony és újabban terjedő tanítási- és tanulási elvekre épül, mint például a konfliktuspedagógia, a projektpedagógia és a konstruktív tanulás elmélete. Kiterjed a felnőttoktatásra, a szakképzésre és továbbképzésre, sokféle iskolai és iskolán kívüli pedagógiai programra – (pl.: az erdei iskolára, a szaktáborokra, a bemutatóhelyek környezeti nevelési tevékenységére)–, valamint a média és a tömegtájékoztatás révén az egész társadalomra.” Írja Havas (2001) a fenntarthatóság pedagógiai elemei című cikkében.

Greta Tunberg, akit Asperger-szindrómával és kényszerbetegségekkel diagnosztizáltak, környezetvédőként küzd a globális problémák mérsékléséért. Nevéhez kötődik az „Our house is on fire” című könyv, amiben arról értekeznek, hogy bár kevés időnk van ugyan, de nincs veszve a változás. Jómagam is úgy gondolom, hogy van remény a változásra, ami a gyermekeink hozhatnak el a hibáinkból tanulva.

(<https://www.greta.org/>)

3. HIPOTÉZIS ÉS AZ EMPIRIKUS VIZSGÁLAT FELÉPÍTÉSE

3.1. Hipotézis

A vizsgálatba bevont diákok az EGYMI készségfejlesztő 9-10. osztály diákjai. Tudni szeretném, hogy az intézményben folyó környezeti nevelés egy tanévet vizsgálva, alátámasztja-e a megfigyelésemet, hogy lényegesen elősegítik a tanulók szocializációját.

3.2. A vizsgálat alanyai

Kérdőíves vizsgálatot a Dr. Török Béla Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola, Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskola és Kollégium, Telephely – Újváros park, készségfejlesztő 9- 10. osztályos diákok körében végeztem. A vizsgálat névtelenül és önkéntesen, az adatvédelemnek megfelelően az intézmény engedélyével, valamint a tanulók beleegyezésével történt. Összesen 12 diákkal végeztem a felméréseket. (A diákok a képeken azért nem szerepelnek, mert zömében a szülők nem járulnak hozzá, a fotók készítéséhez.)

A vizsgálatba bevonat alanyok:

- 9. készségfejlesztő osztályból 6 tanuló (3 lány és 3 fiú)
- 10. készségfejlesztő osztályból 6 tanuló (2 lány és 4 fiú)

Nemek szerinti eloszlásban nem vizsgáltam a kérdésekre adott választ.

3.3. A vizsgálat tárgya

Dolgozatom tárgya (központi része) az intézményben folyó környezeti nevelés által történő szociális fejlődését vizsgálata.

3.4. A vizsgálat módszere

A vizsgálat során két mintavételi eljárást kombináltam. A (kvantitatív) kérdőíves kitöltés mellé két a mélyebb megértést segítő (kvalitatív) kiscsoportos beszélgetést szerveztem.

A kérdőíves feladatsor kialakításában a wordwall fejlesztő eszközt használtam, amivel játékos módon tudtam megismerni a tanulók tudását és attitűdjeit a környezeti neveléssel kapcsolatban, illetve hatását a szocializációjukra.

A fókuszcsoportos beszélgetések a kitöltött feladatsorok alapján került kialakítása. A kérdőívekben kirajzolódó témakörök mélyebb megértése volt a célom. A tanulóknak szükségük volt a kérdések mellé válaszlehetőségek megadására a speciális nevelési igényük miatt. Ettől függetlenül a kérdésekre adott válaszokat minden esetben indokolniuk kellett. Az előre megadott válaszlehetőségek segítséget nyújtottak nekik abban, hogy gördülékenyebben menjen számukra a kommunikáció. A klasszikus kérdésfeltevéstől ebben az esetben, azért

kellett eltérni, mert a speciális igények, speciális kommunikációs megoldásokat igényelnek. Az iskola diákjai sokszor nehézségekkel küzdenek, melyek a kapcsolat teremtésre vagy a beszéd indításra is kiterjednek, ezért jégtörőként alkalmaztam, ezt a fajta kérdezés technikát. Többnyire igyekeztem eldöntendő kérdéseket feltenni, ami szükségelte a hosszabb kifejtést a kérdésre adott válasz kapcsán. A fókuszcsoportban történő beszélgetések kapcsán az iskola tanárai egyaránt segítettek módszertani tanácsokkal. A tanácsukra emeltem be a nyitott kérdések helyett, a fentebb említett kérdésstruktúrát.

A kérdőívek és a fókuszcsoportos beszélgetések kapcsán is két osztályt vizsgáltam, a 9. osztály volt a fókuszcsoport, a 10. osztály a kontrolcsoport.

A kilencedikesek képviseltek azt a csoportot, ahol még a környezeti nevelés elemei nem vagy igen csekély mértékben jelentek meg. A tizedikesek ezzel ellenében már részesültek intézményünk környezeti nevelésben.

Ezen felül beszélgetéseket folytattam az érintett tanárokkal, valamint saját megfigyeléseimre is támaszkodom a szakdolgozat következtetései levonása során.

A csoportok összetétele heterogén a válaszadás szempontjából, így a teljeskörű és hiteles információtartalom szerzés céljából egyénileg mértem fel a tanulókat a számukra legérthetőbb formában, hogy tudásukról hiteles képet kaphassak.

3.5. Az adatok összegyűjtése

A kérdőíves feladatlapokat minden alannal személyesen töltöttem ki az órát tanító tanár bevonásával, környezet és egészségvédelem és gyakorlati képzés óra keretén belül, ill. személyesen gyűjtöttem be azokat az iskola vezetőségének engedélyével.

3.6. Az adatok értékelése

A vizsgálat elemzésével a két osztály közötti különbségeket vizsgáltam, választ kerestem arra, hogy az intézményünkben folyó környezeti nevelés hatására egy teljes tanév alatt a tanulók fejlődése milyen irányba változik.

4. KUTATÁS

4.1. A kutatás helyszínének a bemutatása

Dr. Török Béla Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola, Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskola és Kollégium, 3 telephelyen található Budapest XIV. kerületében, Zuglóban. 2021 óta Ökoiskola.

A Rákospatak utcán lévően, ép intellektusú nagyothalló és beszéd fogyatékossgal élő gyermekek óvodai és általános iskolai fejlesztése zajlik, illetve az óvodai részlegén helyet kapott egy magatartási zavarral élők támogatását célzó csoport. Itt található még a kollégium óvodások és általános iskolások számára, valamint a módszertani intézmény utazó tanári hálózata.

A Szőnyi úton található intézményben, enyhe és közepsúlyos intellektuális képességzavarral élő nagyothallók, illetve halmozottan sérültek (érzékszervi, mozgásszervi fogyatékossgal élők, autizmus spektrumzavarral élők) ellátása zajlik óvodai és általános iskolai szintéren.

A harmadik egysége az Újváros parkban található intézmény. (<https://www.dr-torok-bela.hu/>)

4.1.1. Telephely – Újváros park bemutatása

Dr. Török Béla Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola, Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskola és Kollégium, melyből a harmadik Telephely – Újváros park a jelenlegi munkahelyem. A telephely az Újváros park 1. szám alatt található. Többcélú, országos beiskolázású iskolaként, sajátos nevelési igényű diákok nevelését, szakiskolai szakmai képzését, részsakma oktatását biztosítja hallássérült – nagyothalló, siket, - enyhe értelmi sérült, közepsúlyos értelmi sérült, mozgássérült, autista és halmozottan sérült fiatalok számára. Oktatásuk sérülés specifikus oktató-nevelő munkát igényel. A készségfejlesztő rész azon tanulókat fogadja, akik értelmileg akadályozott diákok (BNO: F.71), többségük halmozott sérült.

Az iskola zöldövezetben található. A tanórák, foglalkozások hossza 90 perc. A foglalkozások kis csoportban történnek, a tantermek berendezése jól alakítható a hatékony munkavégzéshez. A szakiskola részére belső és külső tanmühelyek állnak rendelkezésre. Több tanterem digitális táblával rendelkezik, mely nemcsak élményszerűvé, változatossá teszi a tanulási folyamatot, de segíti a bevést, szükség szerint gyorsíthatja vagy lassíthatja az óra menetét, a témakörök feldolgozását. Tornaterem és a mozgássérültek speciális tornájához külön helyiség fejlesztő eszközökkel van berendezve. Az iskolát körülvevő kert lehetőséget biztosít jó időben akár órai, de órán kívüli tevékenységekhez, levegőzéshez.

A gyógypedagógusok, szaktanárok, szakoktatók, kollégiumi és nevelőtanárok munkáját pedagógiai asszisztensek, gyermekfelügyelők segítik. A mozgássérülteket szakképzett ápolók látják el. A gyerekek egészségügyi ellátását iskolaorvos végzi. Az iskola pszichológusai heti rendszerességgel foglalkoznak az arra rászoruló gyerekekkel. A velük való konzultáció hatékony segítséget ad a pedagógusok munkájához, és az iskolán kívüli neveléshez. Gyógytornászok napi rendszerességgel foglalkoznak a mozgássérültek fejlesztésével. Szövő-, kerékpárszerelő-, adatrögzítő szakiskolai képzésben belső tanműhelyeink biztosítják a szakmai munka feltételeit. A burkoló és a festő szakmát tanuló diákok külső tanműhelyben végzik a gyakorlatot.

A készségfejlesztő iskola két egysége a 9-10. osztály és a 11-12. osztály, amelyben minden tanuló számára lehetővé válik a képességeinek megfelelő ismeretek elsajátítása. A munkatevékenységekben rejlő sikerélmény, tapasztalataik, cselekedeteik, a természetes élethelyzetek elősegítik a szocializációjukat. Az elsődleges cél ahogyan azt Tóth is megfogalmazta a *„középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók oktatásának és nevelésének legalapvetőbb célja, a minél teljesebb szociális és társadalmi beilleszkedés megvalósítása.”* (Tóth 2015)

4.1.2. A Készségfejlesztő iskola bemutatása

A vizsgálat helyszíne a készségfejlesztő iskola. A 9-10. osztályban a közismereti tárgyak feladata a tanuló kognitív funkcióinak fejlesztése. Az érzelmi és erkölcsi pozitív változások előidézése, a harmonikus személyiségfejlődés alakítása. A tantárgyak témái elsősorban a hétköznapi életvitelt és a munkához való pozitív hozzáállást segítik. A tananyagtartalmak erős koncentrációt mutatnak, elősegítve ezzel az egységes világlátás alakítását.

A gyakorlati képzés előkészítése egy komplex tantárgy, mely bepillantást ad a munka világába. Segítségével választhat majd a tanuló a gyakorlati modulok közül. Tananyaga sokféle, kézműves technikák (szövés, agyagozás), pályaorientációs gyakorlat, háztartási és mezőgazdasági ismeretek, mely alapot biztosít a későbbi modulok elsajátításához. A változatos feladathelyzetek fejlesztik a tanuló fegyelmét, kitartását. Megtanulják a munkaeszközök balesetmentes használatát a tevékenység részfolyamatait irányítással történő elvégzését, utasítások betartását, együttműködését, munkamegosztást, megfelelő minőségű munkavégzést. Egyéni boldogulásuk a pozitív személyiségvonások és a munkához való hozzáállás függvénye az első két év.

A készségfejlesztő iskola 11-12. évfolyamon a tanulási folyamat a modulokra épül. Jelenleg az intézmény 10 modulra van berendezkedve, udvaros (heti 4 óra), szövött- tárgy készítő (heti

8 óra), irodatechnikai eszközök használata (heti 4 óra), palántanevelő modul (heti 12 óra), rehabilitációs célú munkavégzés integrált munkavégzésre nem képes tanulóknak (heti 4 óra), rehabilitációs munkavégzés integrált munkavégzésre képes tanulóknak (heti 4 óra), háztartástan – életvitel (heti 8 óra), árufeltöltő (heti 4 óra), agyagtárgy készítő (heti 8 óra), kisegítő takarító (heti 12 óra). Az évfolyamon melyik modulokat tudják elindítani az nagyban befolyásolja az osztály alkotó tanulók összetétele, képességei, érdeklődése és a modulok heti óraszám. A modulok elméleti ismereteit is a gyakorlatban, folyamatos bemutatás, ismétlés, gyakorlás keretében sajátítják el. A munkavégzéshez szükséges szociális készségek, kommunikáció, a közösségi magatartás, a kölcsönös segítség, a csapatszellem fejlesztése az elsődleges cél. Jelenleg három munkahelyre járnak a tanulók gyakorlatra a Tesco, Főkert (Szent István park) és a Fővárosi Állat- és Növénykert. Itt megtanulják a diákok a munkahelyek felépítését, rendjét és a különböző viselkedési szabályokat a munkatársakkal, egymással. Fontos cél, hogy a munkahelyi tapasztalatszerzés alkalmával megismerjék saját képességeiket, korlátjaikat.

A készségfejlesztő iskolai képzés során erősödik a tanulóban helyes önellátási-önkiszolgálási szokások a napirend, az egészséges életmód, a tanuló önmaga és környezete iránti igényessége. A fenntarthatóság, környezettudatosság területén a környezete megóvására való igény, megismerése és elkerülése a környezetet károsító tevékenységeknek. Megtanulják, hogy oda kell figyelni hétköznapjaiban az anyagokkal, energiával történő takarékosagra. A kreativitás, az alkotótevékenység sok középsúlyos értelmi fogyatékos ember számára az önkifejezés alapvető eszköze. Sok esetben ez a szabadidő tartalmas eltöltésének egyik módja lehet. Ezek mellett, alkalmaznak a projekt módszert és az iskolán kívüli programok keretében ágyazott tudásgyűjtést, pl. múzeum látogatások, kirándulások, terepgyakorlatok, nyári táborok. Ezek a programok szoros kapcsolatban vannak a tapasztalatokkal, cselekedetekkel, szocializációval, a természetes élethelyzetekkel.

4.2. Vizsgálat szempontjából figyelembe vett környezeti nevelés területek

Intézményben a környezeti nevelés terén, azokat a területeket vizsgáltam, ahol a megfigyelésem alapján a tevékenységekhez kapcsolódó fejlesztés estén eredményét tapasztaltam.

4.2.1. „Madárbarát iskolakert”

Az intézmény iskolakertje főleg a mezőgazdasági ismeretek és az udvaros modult tanuló diákok élő tanterme. Itt tanulják meg a talajtani ismereteket az iskolakert kártevőit a hasznos állatok a madarak fontosságát, gondozását. Az őszi, téli, tavasz kerti munkákat és munkájuk

eredményének szépségében való gyönyörködés. Az iskolakert növényeit és gondozásukat, termés betakarítását, feldolgozását és elfogyasztását a tankonyhán. A gyógy-és fűszernövények élettani hatásait és felhasználását mindennapi életünkben. A hosszú őszön eredményesen gyakorolják a kerti szerszámok felismerését és biztonságos balesetmentes használatát. Megismerkednek az ősz szépségeivel és a kerti munkákkal a metszéssel, ásással, lombsepréssel, a virágágyások és a sziklakert növényeivel. Gyakorolják a télálló árvácska ültetését a virágoskertbe és az erkélyládákba. A magaságyás trágyázását, ásását a hátsó udvart és az üvegház környékének rendbetételé. Téli időszakban megismerkednek a palántanevelés szépségeivel. A tanterem átalakításával jól megoldható a palántanevelés technológiájának megtanulása a szaporítóládába vetett magok fejlődésének megfigyelése, a palánták gondozása, tűzdelése (1. kép). A megmaradt palánták főleg paradicsom és paprika a magaságyásba kerülnek kiültetésre a retek, hagyma és saláta betakarítása és elfogyasztása után, illetve ezekkel gyakorolják a gyökeres növények ültetését. Luca napi búza is vettek cserepekbe, melyek a karácsonyi ünnepi asztal díszítették. Csíráztató edénybe magokat csíráztatnak, cserépbe zsázsát vetnek, melyek feldolgozásra és elfogyasztásra kerülnek a háztartási ismeretek és életvitel órákon a tankonyhán. A tanév folyamán folyamatosan gondozzák az intézmény belső terét díszítő szobanövényeket. A madáretetők ellenőrzése, eleséggel való feltöltése is a munkájuk részét képezi. Tavaszon megtanulják a talaj előkészítését veteményezéshez. A kapa és a gereblye rendeltetésszerű balesetmentes használatát. Gyomlálás folyamatát és a gyomnövényeket, a komposztálást és a komposzt felhasználásának lehetőségeit. Nyomon követik a tavaszi virágok a magaságyás, a gyógy-és fűszernövénykert növényeinek a fejlődését. Sajnos az iskola udvarán található talaj, nagyon rossz minőségű, főleg építkezési törmelékkel feltöltött talaj, ezért minden termékeny részét kihasználják. Az iskola belső udvarban díszitőköt természetnek, mely betakarítás után az osztálytermek és az aula díszítésére használnak ősszel. Ezek a munkák az udvaros modul és a mezőgazdasági ismeretek tantárgy tanítását nagyban megkönnyítik. Cél, hogy a tanulók képesek legyenek a gyakorlatban megszerzett ismereteket sikeresen alkalmazni, és az életükben adódó különböző helyzeteket értékelve a tanulságokat levonni és beépíteni a jövőben. *„Ma az iskolakerti tevékenység, a kertészeti ismereteken túl, magába foglalja környezetünk megóvásának és helyes használatának mintáit, az együtt munkálkodás örömét, a feltöltődést és a játékot. Egyben egy olyan típusú közösség építését is szolgálja, amiben szülők, pedagógusok és a környezet civil szereplői működnek együtt.”* (Iskolakertekért Alapítvány 2016)

1.kép: Palántanevelés technológiája

(Forrás: saját felvétel)

4.2.2. „Pályaorientációs nap”

Az intézményben már több éve megrendezésre kerülő egy teljes délelőttöt átfogó nap, ahol a diákok betekintés nyernek az iskola különböző képzéseibe. Erre a napra meghívják a Rákospatak utcai 7-8. osztályos diákjait és a Szőnyi úti telephely 8. osztályos tanulóit. Nyolc állomás került kialakításra, melynek vezetői az adott tantárgyat oktató tanárok, a munkafolyamatokat pedig az adott képzést tanuló diákok mutatják be. Az idei tanévben az udvaros modul állomása a gyógy- és fűszernövénykertnél került felállítására. Itt a kerti eszközökkel találkoztak a csoportok diákjai, melyet ki is próbálhatta. Megismerhették az ültetés folyamatát, melynek aktív részesei voltak. Az állomás másik feladata a gyógy-és fűszernövénykert bemutatása volt. Laminál képek alapján növényfelismerés és illat utáni beazonosítás és párosítás volt a feladat. A programon sok értékes tapasztalattal gazdagodtak a tanulók és a vendég diákok is. Zsázsát, kakukkfűvet, rozsmaringot, és oregánót ajándékoztak a vendég diákoknak.

4.2.3. „Iskolaszépítő” kertrendezés

Egy tanévben kétszer szervez ilyen megmozdulást az intézmény. Őszen a lehullott levelek összegyűjtése, a cserjék metszése, a belső udvar rendezése a vízelvezetők takarítása a fő feladat, melyből iskola összes tanulója kivette a részét a tanárok irányításával. A tavalyi évben átépítették a sziklakertet, füvesítettek, gyomláltak, balkonládába virágokat ültetettek. (2. kép)

Az iskola tanulói nagyon szeretik ezt a közösségben, közösségért végzett munkát, mely személyiséget gazdagító, értékteremtő fontosságú.

2.kép: „Iskolaszépítő” kertrendezés eredménye

(Forrás: saját felvétel)

4.2.4. „Fenntarthatósági Témahét”

„Fenntarthatósági Témahét” minden tanévben más témához kapcsolódik. A tavalyi tanév kiemelt témái a biodiverzitás, a fenntartható értékek, és az energia. Az energiával való takarékoskodás jelmondata az volt, hogy „*A Földet nem apáinktól örököltük, hanem unokáinktól kaptuk kölcsön*”. ([https6](https://6)) A faliújságra képeket készítettek, hogy hogyan tudjuk az energiafelhasználást az iskolánkban és az otthonunkban csökkenteni. A témahét legnagyobb sikerét aratott programja a „HULLADÉKCSODÁK” projekt volt. Hulladékokból készült alkotások megmozgatták a diákjaink fantáziáját. Ötletgazdag alkotások születtek. Képek, festmények kartonpapírra, kígyó nyakkendőből, tolltartók fonál és papírgurigából, bevásárló szatyrok, táskák, trikók és pólók felhasználásával, palántanevelés különböző flakonokban, sötétítőfüggöny újságpapír tekercsekből és egyéb ötletes kreáció. A zsűri nem tudott dönteni az elkészült alkotások között, így mindegyik remekművet jutalmazta. Az alkotásokból készített kiállítást hetekig lehetett megcsodálni az aulába. (3. kép)

3.kép: Hulladékokból készült alkotások

(Forrás: saját felvétel)

4.2.5. Jeles napok

4.2.5.1. A „Víz Világnapja”, Föld napja és a Madarak fák napja

Intézményben ezekről a jeles napokról szinte minden tanóra keretében megemlékeznek, mert jó alkalmat biztosít a környezetvédelemmel kapcsolatos ismeretek játékos formában történő feldolgozására. A Víz Világnapján a cél, hogy felhívják a diákok figyelmét a tiszta víz fontosságára és a vízkészlet csökkenésére és védelmére. Foglalkoznak a vízszennyezéssel és az élőlényekre gyakorolt negatív hatásával. Megbeszélik, hogy a vízfogyasztás csökkentése érdekében, mit is tehetünk az iskolában és otthon.

A Föld napja és a Madarak fák napja a méltó megünnepléséhez iskolák tanulók az iskolakert zöldítésével járulnak hozzá. Ezekben a napokban cserjéket ültetnek a kerítés mellé, kerti virágokat a virágoskertbe, erkélyládába árvácskát, melyek az iskola udvarát és ablakait díszítik. Jól látható a diákok munkájának gyümölcse (4. kép).

4.kép: Erkélyládák árvácskával, gyógy- és fűszernövénykert és a magaságyás

(Forrás: saját felvétel)

4.2.5.2. Egészségnap

Az intézmény régi hagyománya az évente megrendezésre kerülő egészségnap. Évről évre új ötletekkel szerveződik. A tavalyi tanévben forgószínpad jelleggel négy állomás kerül kiépítésre, különböző témakörökhöz kapcsolódva. A nap egy közös tornával kezdődött és zárult, melyen részt vettek a felnőttek is. Az állomások adott témája játékos feladatok keretében került feldolgozásra. Foglalatokat az egészség és a betegség fogalmával, a betegség tüneteivel és a szenvedély betegségekkel. A másik állomás az tisztálkodás témakör ismereteihez kapcsolódott. Itt az összekészített tisztálkodó szerek és eszközöket kellett szétválogatni, hogy minden nap használom, hetente többször, hetente, vagy ritkábban. Egy állomás az egészséges ételekkel és ételcsoportokkal foglalkozott. Az érkező csoportoknak, szét kellett válogatni a műanyagból készült élethű élelmiszereket és el kellett készíteni belőle a táplálékpiramist (5. kép).

5.kép: Táplálékpiramis

(Forrás: saját felvétel)

4.2.6. Szelektív hulladékgyűjtés

Már régi hagyomány az intézményben a hulladékok külön gyűjtése. Régebben még érdemes volt az évben egy alkalommal papírgyűjtést szervezni, ma már ez nem működik. Van egy szárazelem gyűjtő a veszélyes hulladékok szemléltetéséhez. Az iskolánkba keletkező hulladékot jelenleg a tanulókkal sárga, illetve a kék színű kukába gyűjtik, ahogy 2022. január 1-től FKF elrendelte valamennyi házhoz menő szelektív hulladékgyűjtés esetén. Az italos kartondobozokat (pl. Tetra Pak) a kevert csomagolási hulladékokhoz, a sárga fedelű, műanyag-és fémgyűjtő tartályokba a kék fedelű tartályba kizárólag tiszta papírhulladékot gyűjtenek. A szelektív hulladékgyűjtést, ilyen formában egész évben gyakorolják a diákok. A késégfejlesztő osztályoknál megtalálható ez a két fajta kuka, ahol a nap folyamán keletkezett hulladékot ügyesen szelektálják. A szelektív hulladékgyűjtés ilyen formáját nyári táborozás alkalmával is folytatják, még abban az esetben is, ha nincs külön tárolóedény erre a célra a táborhelyen, mint Szabadszálláson.

Fontos terület az iskolaudvarán a komposzt gyűjtése. A kerti munkák, illetve háztartás teremben keletkezett hulladékok kerülnek a komposztálóba. Az érett komposztot az iskola kertjében használják fel.

4.2.7. Nyári táborok

Az intézmény szilárd meggyőződése miszerint a tábor a leghatékonyabb eszköz a diákok szemléletformálására, a környezetvédelmi ismeretek elsajátítására, a természeti értékeink felfedezésére, a környezetbarát magatartás kialakítására, a tanulók látásmódjának

fejlesztésére. Hazánk más tájainak megismerésére, összehasonlítására lakóhelyünkkel, kultúrtörténeti ismeretek átadására, hagyományaink megismertetésére és őrzésére, ezért szervez iskola nyári táborokat diákjainak Soltvadkertre, Verőcére és Szabadszállásra. Jó lehetőség a tanulóknak, hogy saját érzelmi világukat összekapcsolják a látható világ problémáival. A játékos tevékenységekre és feladatokra épülő foglalkozások, nagyban hozzásegítik a táborozókat az önálló ismeretszerzéshez.

A készségfejlesztőben tanuló diákok számára a Szabadszállás külterületén az erdőben található erdei tábor a legideálisabb. Nekik kicsit másként kell megmutatni a világ csodáit, a jó és rossz dolgokat mellyel óvják, vagy ártnak a mi kék színű csodálatos bolygónknak. Erre a Kiskunsági Nemzeti Park területén található táborhely „aranybánya” a tudás átadására és a tanórákon tanult ismeretek játékos megtapasztalására. A táborhelyhez közel található a Strázsa tanya, Kunadacs és a Kosbor tanösvény. A bőséges program elősegíti a tanulóink minél nagyobb fokú önállósodását, a számukra teljesen ismeretlen környezethez és körülményekhez való alkalmazkodását, problémamegoldó készségét. Erdei séták alkalmával közelről tanulmányozzák az erdő élővilágát, a megszerzett tudásuk játékos feladatok és feladatlapon kitöltésével még jobban rögzül. (6. kép)

6.kép: Szabadszállás tábor erdei feladatok

(Forrás: saját felvétel)

A csoportmunka kovácsolja a tábor közösségét, és aktív cselekvésre ösztönözi a különböző korú diákokat. Több tanulónak itt nyílt lehetősége először, hogy osztálytársaival szüleiktől távol töltsön több éjszakát. „Az erdei iskola projektek során a tanulói képességek fejlesztését, a tanult ismeretek alkalmazását, a tanulók aktív, együttműködő – beavatkozó (kooperatív – interaktív) tevékenységére épül. Kiemelt nevelési feladatunk a környezettel harmonikus,

egészséges életvezetési képességek fejlesztése, és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció.” (Csalló 2005) Erről az intézmény tanári is így vélekednek.

A szabadszállási erdei tábor egyik fontos pozitívuma, hogy az erdő közepén található szálláshelyen, nincs szelektív hulladékszállítás, de a tanulók mégis ragaszkodtak a keletkezett szemét szelektív gyűjtéshez. A tábor gondnokától kapott két fekete műanyagzsákba válogatták szét a táborozás alatt keletkezett hulladékokat, ahogyan azt, az iskolában teszik a kék, illetve a sárga színű kukákba.

7-8.kép: Szelektív hulladékgyűjtés a nyári erdei táborba Szabadszálláson

(Forrás: saját felvétel)

A tábor céljai voltak, hogy diákokat minél több élményhez, ismerethez juttassa. Szociális képességek fejlődése és nagyfokú önállóságra nevelés. Csoportélményben legyen részük, alkalmazkodjanak egymáshoz és fizikailag megerősödjenek.

5. A KUTATÁSI EREDMÉNYEK FELDOLGOZÁSA

A vizsgálat kvantitatív módszertannal történt, fókuszcsoportokban. A készségfejlesztő iskola 9. és 10. osztályos tanulóinak bevonásával végeztem. A fókuszcsoportokra továbbiakban 9. kf. és 10. kf. néven fogok hivatkozni.

5.1. Környezeti tudás

A szakdolgozatban két témakört vizsgálok átfogóan, ami a környezeti tudást és az általa kialakított attitűdöket járja körbe. A lentiekben ezek részletezését fogom kibontani a módszertanban jegyzett wordwall feladatok és feladatlapjai, valamint a kitöltött fókuszcsoportos kérdőív eredményeinek bemutatásával.

Wordwall kérdőív feladat és feladatlapjai (a feladatlapok a mellékletben megtekinthetők):

1. Környezeti ártalmak <https://wordwall.net/hu/resource/15530934>
2. Madarak téli etetése <https://wordwall.net/hu/resource/7649346>
3. Iskolakert növényei <https://wordwall.net/hu/resource/68502558>
4. Az iskolai komposztálóba tehetem <https://wordwall.net/hu/resource/70080047>
5. Hulladékgyűjtés az iskolába - Hová dobod? <https://wordwall.net/hu/resource/68494602>
6. Egészséges életmód <https://wordwall.net/hu/resource/69852055>
7. Környezetvédelem - Hogyan cselekszel? <https://wordwall.net/hu/resource/9821425>
8. Kerti munkák és eszközei <https://wordwall.net/hu/resource/69872358>
9. Kérdőív (több választási lehetőség, egyéni vélemény)

5.1.1. Általános környezeti tudás

Az általános környezeti tudás feltérképezésének az első részében a globális problémák ismeretének a felmérését végeztem el. Ezeket az ismereteket a „Környezeti ártalmak” wordwall feladat, illetve feladatlapjain mértem fel. Kíváncsi voltam, hogy különböző képek alapján el tudják-e dönteni, hogy környezeti katasztrófát vagy globális problémát látnak.

A 9. kf. osztály nem ismerte a környezeti ártalmak jelentését. A feladat elkezdése előtt szükséges volt megbeszélni néhány fogalmat. A hat tanuló közül két tanuló 81%, továbbá egy tanuló 75%, 68,7%, 43,6%, 25%-ra teljesítette a feladat megoldását.

A válaszok nagyon változók voltak. Jellegzetes hibák a tornádó, erdőtűz, földcsuszamlás, a vízszennyezés, légszennyezés és a talajszennyezés fogalmára koncentráálódtak. A természeti katasztrófákkal kapcsolatos kérdésekre átlagosan 58%, a globális problémákra 71%-ban adtak helyes választ a tanulók.

A kontrolcsoportból (10. kf. osztály) egy tanuló 100%-ban, három tanuló 94%-ban, egy tanuló 87,5%-ban, illetve egy tanuló 81%-ban tudta szétválogatni a természeti katasztrófákat és a

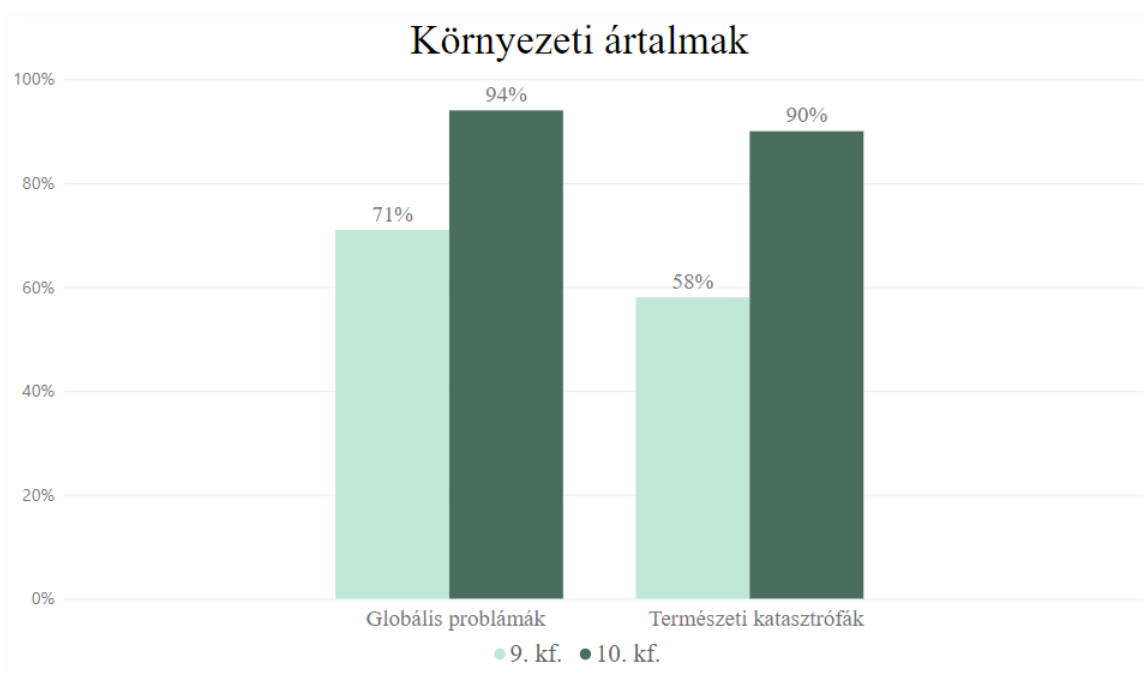
globális problémákat. Diákoknak a tornádót és a globális felmelegedést nem sikerült felismernie három esetben, emellett hiba volt még a vulkánkitörés, erdőtűz és a jégeső. Az eredmények ebből következően jobbak voltak, mint a fókuszcsoportban a környezeti katasztrófák átlaga 90%, a globális problémák pedig 94%. Ez az eredmény jól tükrözi a 10. kf. osztály tavalyi tanulmányainak eredményességét.

Ebből is látszik, hogy a 9.kf. osztály tanulói az előző intézményükben nem foglalkozta a környezeti ártalmakkal.

A 10. kf. azért érhetett el ennyivel jobb eredményt a teszten, mivel a 9. osztályos tanulmányaik második félévében kiemelt környezeti nevelésben részesültek, mint a környezetvédelmi jeles napok „Erdők világnapja”, „Víz világnapja”, „Föld napja”, „Madarak és fák napja” és a „Fenntarthatósági témahét”. Ezen túl a környezet és egészségvédelem órák kapcsán tanultak ezekről.

1.ábra: Környezeti ártalmak eredményei százalékos arányban a vizsgált csoportokban

(Forrás: saját munka)

A fókuszcsoportos beszélgetés eredményei szintén szignifikáns eltéréseket mutattak az erdővel kapcsolatos fogalmak értelmezésében.

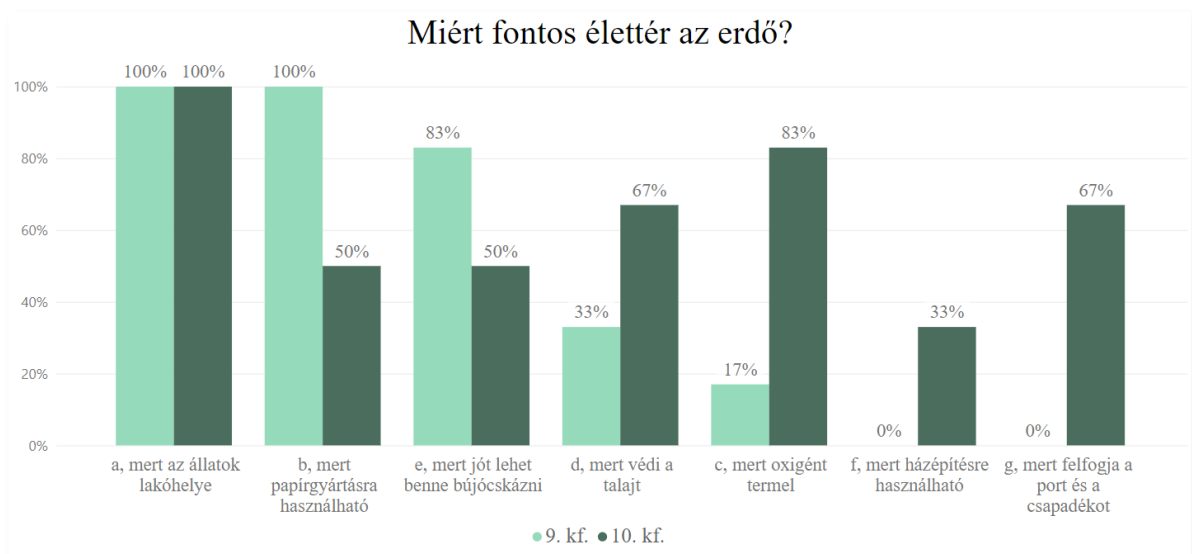
A globális problémák közül a kérdőív 4. kérdése az volt, hogy „Miért fontos élettér az erdő? A diákoknak hét megállapítás közül kellett kiválasztaniuk akár többet is, hogy véleményük szerint miért fontos élettér az erdő. A 9. kf. osztály tanulói leginkább, azért tartják fontnak, mert az állatok lakóhelye és papírgyártásra használható. Az összes tanuló ezt a kérdést bejelölte, tehát 100 %-ban gondolták így. Az oxigéntermelésre adott válaszok száma csak

17% volt, „mert a védi a talajt”, arra 33%-ot adtak, de a bújócskázás nagyon tetszett nekik, amit 83%-ban jelöltek be. Egy tanuló sem választotta, hogy házépítésre használható és felfogja a port és a csapadékot.

A 10. kf. osztály minden tanulója azt választotta, hogy az állatok búvóhelye (100%). 83% adat azt a választ, hogy az erdő oxigént termel, felfogja csapadékot és a port és 67%-ban védi a talajt. Ezen kívül 50% vélekedett úgy, hogy papírgyártásra és bújócskázásra használható, 33% pedig házépítésre.

A kérdőíves eredményekből is jól kirajzolódik, hogy 10. kf. tudása az erdővel kapcsolatban alaposabb, mivel több funkcióját ismerik és ezen belül jól rangsorolják a környezeti szempontok fontossága szerint. Ez arra enged következtetni, hogy az erdővel kapcsolatos definíciók közötti összefüggéseket jobban megértik és alkalmazzák. Az érintett tanárok szerint erdővel kapcsolatos ismereteik a nyári táborok során mélyültek el, ahol közvetlen tapasztalatot tudtak szerezni az erdő élővilágáról.

2.ábra: Miért fontos élettér az erdő eredményei százalékos arányban a vizsgált csoportokban (Forrás: saját munka)

5.1.2. Környezeti tudás az élővilágról

Az élővilággal kapcsolatos környezeti tudást a „madárbarát” iskolakert adta lehetőség kapcsán mértem fel. A fontosabb témák közé tartozott a madárvédelem, ezen belül, hogy mivel etetjük a madarakat és az iskolakertben található növények felismerése. A „Madarak téli etetése” feladatban el kellett dönteniük a tanulóknak, hogy a képen látható élelem táplálékul szolgálhat-e a madaraknak.

A 9. kf. osztály 80%-os átlaggal oldotta meg a feladatot, amit jó eredménynek számít. Kevés hibával oldották meg, jellemzően a legrosszabb eredmény is 64% volt. Az általános hibák

közé tartozott, hogy a madarak eledelének jelölték a kenyérmorzsát, péksüteményt, pattogatott kukoricát, chipset, penészes magokat, romlott gyümölcsöt. A diákok azért jelölték a fent említett hibás válaszokat, mert gyakran látják a budapesti parkokban, hogy ilyen jellegű eleséget szórnak ki a madaraknak a helyi lakosok. A helyes válaszok pedig annak köszönhetőek, hogy az iskolában használt madáreleségeket jól ismerik, mivel foglalkozások keretében elsajátították.

A 10. kft. osztály 95%-os majdnem tökéletesen teljesítette a feladatot. Kevés hibát ejtve, ők is a városban látták, hogy kenyérral, péksüteménnyel, vagy pattogatott kukoricával etették a madarakat. Nekik már a második telük telt el az intézmény kertjében a madarak gondozásával, etetésével és madáretetők készítésével. A madarak gondozásával kapcsolatos ismereteik visszaköszönnek az eredményekben, mivel összesen csak 3 hibapontot szereztek.

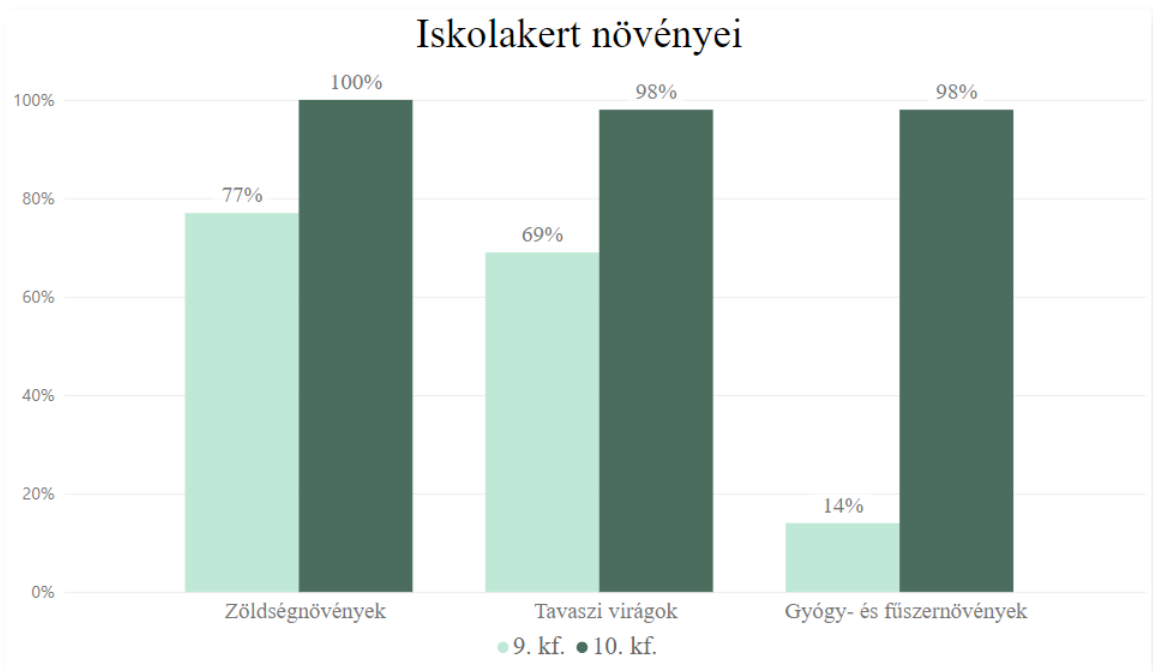
Az iskolakert növényeinek az ismeretét három csoportra osztottam, tavaszi virágok, gyógy-és fűszernövények és a zöldségnövények. Csak olyan növény szerepelt a feladatlapon, melynek a fejlődését a tanulók egész évben megfigyelhetik.

A 9. kft. osztályos tanulók a legjobb eredményt a zöldségnövények témakörben érték el. Átlagosan 77%-ban sikeresen ismerték fel a növényt. Előforduló hibák a tök, a vöröshagyma, saláta és az uborka voltak. A zöldségnövények képről való felismerését sokat gyakorolták a mezőgazdasági ismeretek keretén belül és nagyon értékes a fejlesztő játékokkal: „Mi terem a fán” és a „Kívül belül”. Az eredmények alapján látható, hogy a képzési órákba épített fejlesztések miatt a zöldségnövény felismerését jól elsajátították, már a 9. kft. osztályos diákok is, akik az első félév során ismerkedtek meg ezzel a tárgyal. A tavaszi virágokat 69%-ban ismerték fel. Minden tanuló eltévesztette a gyöngyikét, hiba volt a krókusz, melyet nárcisz és a játszint követte. A gyógy-és fűszernövények közül csak egyet ismertek biztosan a rozmaryngot és egy tanuló a zsályát. Ez volt a legrosszabb átlagos eredmény 14%-kal.

A gyógy- és fűszernövényekkel kapcsolatos eredmények azért ilyen rosszak, mert most fognak kihajtani az iskola udvarán és tavasszal tudják megszagolni, ízlelni, teát, limonádét készíteni belőle, vagy a tankonyhán fűszerként felhasználni.

A 10. kft. osztály esetében egyértelműen elmondható, hogy az iskolakert növényeit 99%-ban ismerik. Két hibájuk volt összesen a gyöngyike és a kakukkfű. Ez a feladat jól mutatja, hogy valóban az iskolakert és udvara egy élő tanterem a készségfejlesztő diákjainak.

3.ábra: Az iskolakert növényeinek ismerete százalékos arányban a vizsgált csoportokban (Forrás: saját munka)

Az erdei állatok ismeretét a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés 5. kérdése során mértem fel, „Sorolj fel erdei állatokat emlékezetből! A 9. kf. osztályos tanulók fejből nagyon keveset tudtak felsorolni. A legtöbbet felsoroló diák kilenc állatot nevezett meg, a legkevesebb pedig három volt, átlagban hat erdei állatot tudott mondani. Ez annak tudható be, hogy a kilencedikes tantárgyakban nem hangsúlyosak az erdővel kapcsolatos ismeretek. Kivéve a környezet és egészségvédelem tantárgyat, de ez a második féléves tantervben szerepel.

A 10. kf. osztály ismeretei ezen a téren jelentősebben jobbak. A legtöbb tizenöt, a legkevesebb erdei állat az öt, átlagban tíz, amit fel tudtak sorolni emlékezetből. Jól megfigyelhető az erdővel kapcsolatos tudásuk közti különbség, mely már abban is látszott, hogy milyen válaszokat adtak a „Miért fontos élettér az erdő?” kérdésre. A 10. kf. osztály tanulói egy diák kivételével mindannyian részt vettek a nyári táborban, Szabadszálláson, ami egy gyönyörű erdőben található. A tábor központi témája az erdő volt, ez a magyarázata az osztályok közötti ismeretbeli különbségeknek.

5.1.3. Környezeti tudás a hulladékokról

Intézmény diákjaival sokat gyakorolják a hulladékfajtákat és jól működik az iskolánkban a szelektív hulladékgyűjtés, valamint a komposztálás folyamata és a komposzt felhasználása az iskolakertben.

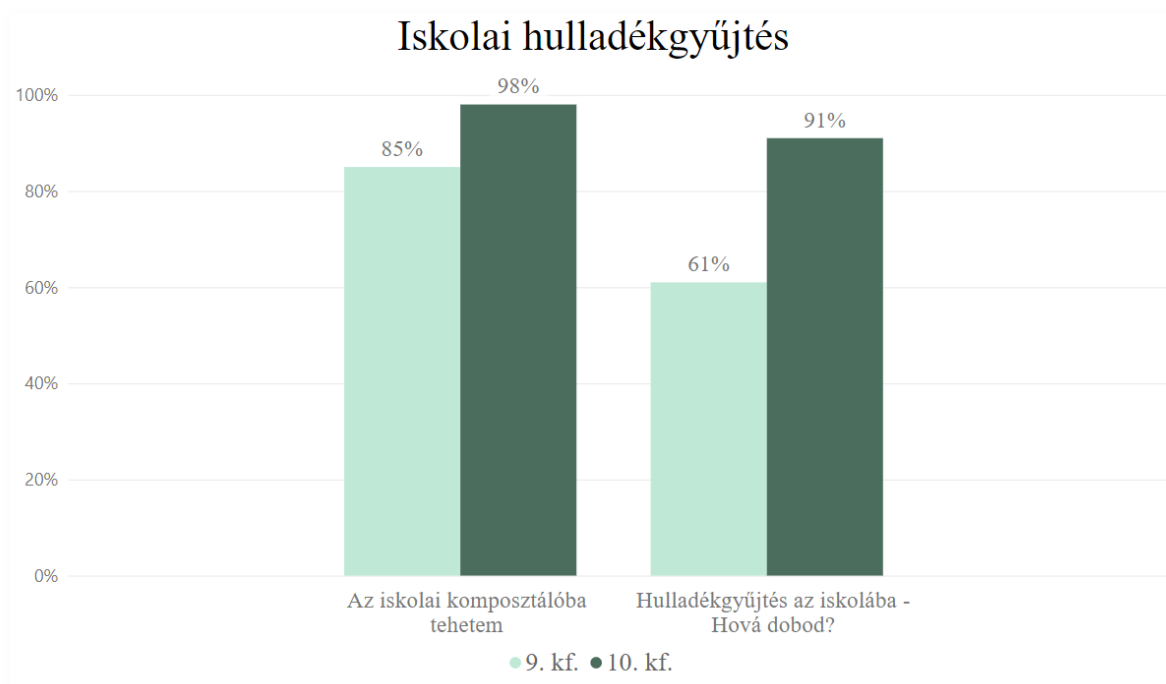
A 9. kf. osztály „Az iskolai komposztálóban tehetem” feladatot több hibával oldották meg. Hibátlan feladatlap nem volt, de átlagban jó eredményt értek el 85%-ot. Egy tanuló 95%-ban, két tanuló 90%-ban, egy tanuló 85%-ban, egy tanuló 80%-ban, egy tanuló 70%-ban oldott meg. Jellegzetes hibák, gally darabok, konyhai zöldségmaradékok, de került bele, üveg, papír, műanyag. A lehullott levelek esetén minden esetben jól választottak, melyet annak a tulajdonítok, hogy az őszen az összegyűjtött leveleket a komposztálóba szállítják, így ezzel a hulladékkezelési folyamattal már találkoztak a 9. kf. osztály diákjai is. Itt már tapasztalható az ismeretük a komposzttal kapcsolatban, mert mezőgazdasági ismeretek és háztartási ismeretek tantárgy kapcsán az első félévben sokat foglalkoztak és gyakorolták, hogy mit dobhatnak az iskolai komposztálóba.

A 10. kf. osztály, „Az iskolai komposztálóban tehetem” feladatban négy tanuló 100%-ot, egy tanuló, 95%-ot és egy tanuló 90%-ot ért el. Átlagosan a helyes válaszok aránya 98%. A hibák vélhetően egy figyelmetlenségből és egy félreértésből fakadtak.

A 9. kf. osztály „Hulladékgyűjtés az iskolába - Hová dobod?” feladatot sok hibával oldotta meg, annak ellenére, hogy a készségfejlesztő tantermeknél felállított két szelektív kukában pontosan gyűjtik az osztályban keletkező hulladékot. Változatos megoldások születtek a legjellemzőbb hibák a ceruzafaragás, tejes és gyümölcsleves dobozok, használt műanyag szatyor, könyvek, összegyűrt tiszta papír és a pizzás doboz kerül rossz helyre. Összességében 61% teljesítettek ez gyakorlatban sokkal jobban működik.

A 10. kf. osztály „Hulladékgyűjtés az iskolába - Hová dobod?” feladatot kiváló eredménnyel oldotta meg. Átlagban 91%-ot teljesítettek. A kevés hiba abból adódott, hogy a szelektív hulladék gyűjtésre több készségfejlesztő játékot is alkalmaznak, ami összezavarja a tanulókat, mert az intézményben úgy igyekeznek tudatosítani és bevésni a hulladékfajták gyűjtését, ahogyan az Budapesten is történik, míg a játékok ettől eltérnek. A kék kukába gyűjtik: újság, könyv, karton, hullámpapír, folyóirat, füzet, tiszta papír. A sárga kukába gyűjtjük: műanyag palack, előblített italos kartondoboz, gyümölcs és tejes doboz, műanyag szatyor, italos és konzervdoboz.

4.ábra: Az iskolai hulladékgyűjtés eredményeinek százalékos aránya a vizsgált csoportokban
(Forrás: Saját munka)

5.1.4. Környezeti tudás az egészséges életmódról

Az „Egészséges életmód” feladattal mértem fel a diákok egészségmegőrzéssel kapcsolatos tudását. Ez a feladat összetettebb volt és számomra jól használható információt nyújtott. A sajátos nevelésű igényű gyermekek viszonylag óvodás koruktól tanulják az egészséges életvitelükkel kapcsolatos ismereteket és alkalmazásukat, ezért egy kis szövegértési feladatot is beletettem a kérdésekbe. Arra voltam kíváncsi, hogy nehezebb értelmezési környezetben is tudják-e alkalmazni a tanultakat, mivel a kommunikációs helyzetek értelmezése a megfelelő szocializációjuk egy meghatározó pillére. Ennek keretében még az egészséges életmóddal kapcsolatos attitűdjeiket is fel tudtam mérni.

A 9. kf. osztály nagyon jó eredménnyel oldotta meg a feladatot. Összesen tíz hibás választ adtak ebből három hiba „A hall egészséges étel”, mint kiderül azért választották, mert nem szeretik a halat. Négy rossz válasz érkezett „A TV nézés hasznos tevékenység” - re, mert szeretnek televíziót nézni, kettő a chips és egy a Coca-Cola esetében. A hibát azért követték el, mert mindkettőt szeretik. Összességében az átlag 93%-volt a jó válaszok tekintetében.

A 10. kf. három hibával oldottam meg a feladatot. A rossz válaszok: „A gabonafélék a piramis csúcsán találhatóak”, „A chips egészséges étel” és „A Coca-Cola nagyon tápláló”. A jó eredmények annak is tulajdoníthatók, hogy környezet és egészségvédelem, valamint

életvitel és gyakorlat tantárgy keretében hasonló tematika szerint tanulnak az egészségmegőrzés fontosságáról.

A két osztály diákjainak eredményeit összevetve kimagasló eltérések nem mutatkoznak. A tanulók életkori sajátosságait is figyelembe véve az egészséges életmóddal kapcsolatos attitűdjeik jónak mondhatók.

5.2. Környezeti attitűd

A környezeti tudásukon felül fontosnak tartottam a diákok, ehhez kapcsolódó attitűdjének a vizsgálatát. Ezt főként a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetéseik során tudtam felmérni.

5.2.1. Általános környezeti attitűd

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés első kérdése, hogy „Te fontosnak tartod a környezet megőrzését?”. Két választási lehetőséget adtam számukra (igen, nem). A tanulók saját környezeti attitűdjüket mértem fel ezzel a kérdéssel. Erre minden tanuló egyöntetűen igennel válaszolt. Egyértelműen elmondható, hogy mind a 9. kf. osztály és a 10. kf. osztály tanulói számára nagyon fontos a környezetük megőrzése.

Arra voltam kíváncsi, hogy hogyan vélekednek a tanulók, mások környezeti attitűdjéről. A második kérdésem az volt, hogy „Szerinted fontosnak tartják az emberek a környezetük megőrzését?”. Itt három választási lehetőség volt: „igen”, „nem”, „nem gondolkodtam rajta”. Érdekes módon itt a mindkét osztály tanulói, úgy vélekedtek, hogy nem fontos az embereknek a környezetük, mert az „utcák piszkosak” és „tele vannak szeméttel”. Ez azért van, mert a sajátos nevelési igényű gyermekek nagyon érzékenyek a környezetük minőségére.

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés hatodik kérdésével, „Mit teszel rendszeresen iskolátd és környezeted tisztaságáért?” már nem csak a környezeti attitűdjükre kaptam választ, hanem vizsgálni tudtam vele a tanulók környezeti tevékenységét is. Azonos válaszokat kaptam, miszerint szeretnek az iskolakertben dolgozni és a munka végeztével gyönyörködni az eredményben. Ezt a wordwall feladatlap egyik kérdése is igazolta, ami arra kérdezett rá, hogy szeretik-e gondozni a madarakat és a növényeket az iskolába, amire egyöntetűen igent jelöltek.

Akadnak, akik azt tartották fontosnak, hogy a műanyagflakonok a szelektív gyűjtőbe össze legyenek gyűrve, mert van, aki csak úgy beledobja. Úgy nyilatkoztak a beszélgetés során, hogy fontos, hogy „vigyázunk az iskola udvarára”, „gondozzuk a madarakat” és „az udvar virágait ne szaggassa le senki”.

A 10. kf. osztály diákjainak többsége úgy fogalmazott, hogy „vigyázunk a növényekre”, „az udvari játékokat nem rongálunk meg”, „az ágakat nem tördeljük le”, a „füvet nem tapossuk le”. Ezekből a válaszokból is jól látható, hogy a 9. kf. és a 10. kf. osztály attitűdjei hasonlóak.

Az iskolakert projekt kapcsán megtapasztalt tudás, pozitív irányú attitűdként jelentkezik a diákok életében. Az elsajátított viselkedési szabályok képessé teszik őket, hogy hasznosnak érezzék maguk és megtalálják helyük a társadalomban.

5.2.2. Környezeti attitűd a hulladékkal kapcsolatban

A fókuszcsoporthoz tartozó megbeszélés harmadik kérdése, „Hogyan vélekedsz a környezetben eldobált hulladékokról?” alapján a tanulók hulladékkal kapcsolatos attitűdjeik között nem mutatkozott lényeges eltérés az eldobált szemetet illetően. Nem dobálják szét, inkább a táskába teszik, vagy a szemeteskukába. „Csúnyának” tartják a szétdobált hulladékokat, „az otthagyt kutyakakit”. A magyarázata az lehet, hogy óvodás koruk óta viszonylag zár oktatási intézményben szocializálódtak.

A környezeti attitűdök feladatlap tízes kérdésénél, hogy „Szelektíven gyűjtöd a hulladékot?” lényeges különbséget mutatott a két osztály között. 9. kf. 50% még a 10. kf. 100%-ban szelektíven gyűjti a hulladékot. Ebben mutatkozik meg az iskolánkban jól működő szelektív hulladékgyűjtés eredménye. A 10. kf. hulladékkal kapcsolatos hozzáállása a nyári erdei tábor alatt is jól megfigyelhető volt, ami abban nyilvánult meg, hogy a tanulók szelektíven gyűjtötték a hulladékot még annak ellenére is, hogy szelektív gyűjtésre nem volt lehetőség, ezt külön zsákok megjelölésével és használatával tették meg.

5.2.3. Környezeti attitűd az élővilágról

Az iskolakert a készségfejlesztő diákok élő tanterme. Cselekvő, tevékeny tanulás, balesetmentes munkavégzés, egymásra figyelmesség és a közös munka öröme tükröződik. A szociális kompetenciák fejlesztésének egyik leghatékonyabb eszköze.

A madarak téli gondozás, etetése az iskolakertben minden diák számára természetes. A madárvédelmi tevékenység régi hagyománya az intézménynek. Az ősz beköszöntésével elkezdődik a madáretetők készítése és kihelyezése az udvaron.

A „Madarak téli etetése” feladatlap arra vonatkozott, hogy mivel, etetjük a madarakat, ez nagyon fontos, mert iskolán kívül is tudniuk kell, hogy mit szabad adni a madaraknak és milyen szabályai vannak az etetésüknek.

Az iskolakertben gyakorlati képzés előkészítése tantárgy keretében megszerzett tudás és attitűdök felmérését a „Kerti munkák és eszközei” kérdéssoron vizsgáltam.

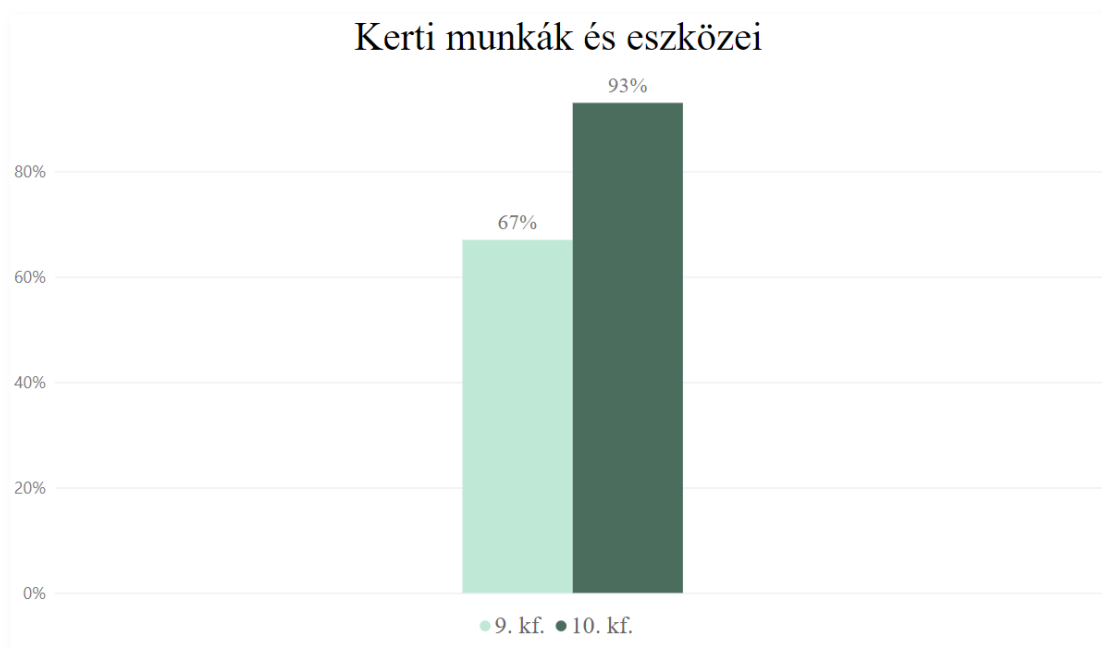
A feladat lényege az volt, hogy párosítsa össze a kerti munkát a hozzátartozó eszközzel. Minden feladatot úgy kezdenek az iskolakeretben, hogy megbeszélik a balesetvédelmi vonatkozását és a munkavégzéshez szükséges eszközöket.

A 9. kf. osztályos tanulók közül, csak egy tudta hibátlanul megoldani a feladatot. Két tanuló 80%-ban, ők a kapálás, fűnyírás, öntözés, gyomlálás eszközeit keverték össze. Egy tanuló 60%-ban adott jó választ. A rossz válaszok abból adódhatnak, hogy ezeket a munkafolyamatokat még nem gyakorolták, mert a tavaszi kerti munkákhoz kapcsolódnak. Két tanuló 40%-ra töltötték ki a tesztlapot, a járdaseprést, lombseprést, öntözést és a fűnyírást tudták. Ez az eredmény is megfelelő, mert az őszi kerti munkák alkalmával főleg ezeket gyakorolták. A fűnyírást és a fűnyírót jól ismerik, mert egy tanuló kivételével, mind kertészházban lakik.

10. kf. osztályból négy tanuló hibátlanul oldotta meg a feladatot és szintén két tanuló 80%-os eredményt ért el. Egy esetben az ásót és a kapát cserélte fel. A másik két tanuló érdekes megoldást választott. A palántázáshoz a kerti kesztyűt választotta, ami helyes, de a palánta nem került sehová. A másik tanuló, a veteményezéshez a kapát választotta, ami szintén helyes, de megmaradt a dughagyma. Eredményük a gyakorlati tevékenység által szerzett tudásnak köszönhető. A madárbarát iskolakertben a diákok a kerti munkákon kívül, megtanulják a környezetük óvását. A „sajátos nevelési igényű gyerekeket, akik számára az iskolakerti tevékenység terápiás jelleggel is bír”, emellett a közös munka kialakítja bennük a szociális felelősségvállalás fontosságát. (Iskolakertekért Alapítvány 2016)

5.ábra: Környezeti attitűdök vizsgálata a kerti munkák és eszközök segítségével
(Forrás: saját munka)

5.2.4. Környezeti attitűd az energiáról

A környezeti attitűd az energiáról a „Környezetvédelem - Hogyan cselekszel?” feladatlapon mértem fel. Az első kérdésem az volt, hogy a „Fogmosás közben elzáród a csapot? Itt mind két osztály helyesen cselekszik és nem folytatja a vizet. Ennek igen egyszerű a magyarázata, mert úgy tanulták, hogy a fogmosáshoz poharat használjanak.

A második kérdésem már nagyon érdekes eredményt mutatott és igazolta a tanárok által tapasztaltakat az iskolában. „Kézmosás közben elzáród a csapot? Itt jelentősen alul teljesítettek az osztályok a korábbi eredményekhez képest, mivel a 9. kf. 17%-ban, a 10. kf. 50%-ban választotta az energiatakarékos megoldást. Ez még sok gyakorlást igényel a tanulóknál, de az egy évnyi környezeti nevelés számottevően érzékelhető a 10. kf. osztály esetén.

A hármas kérdésnél arra voltam kíváncsi, hogy „Lekapcsolod a villanyt, amikor kimégy a szobából?”. Ebben az esetben százalékosan megegyező eredményt kaptam, mint a második kérdés esetében.

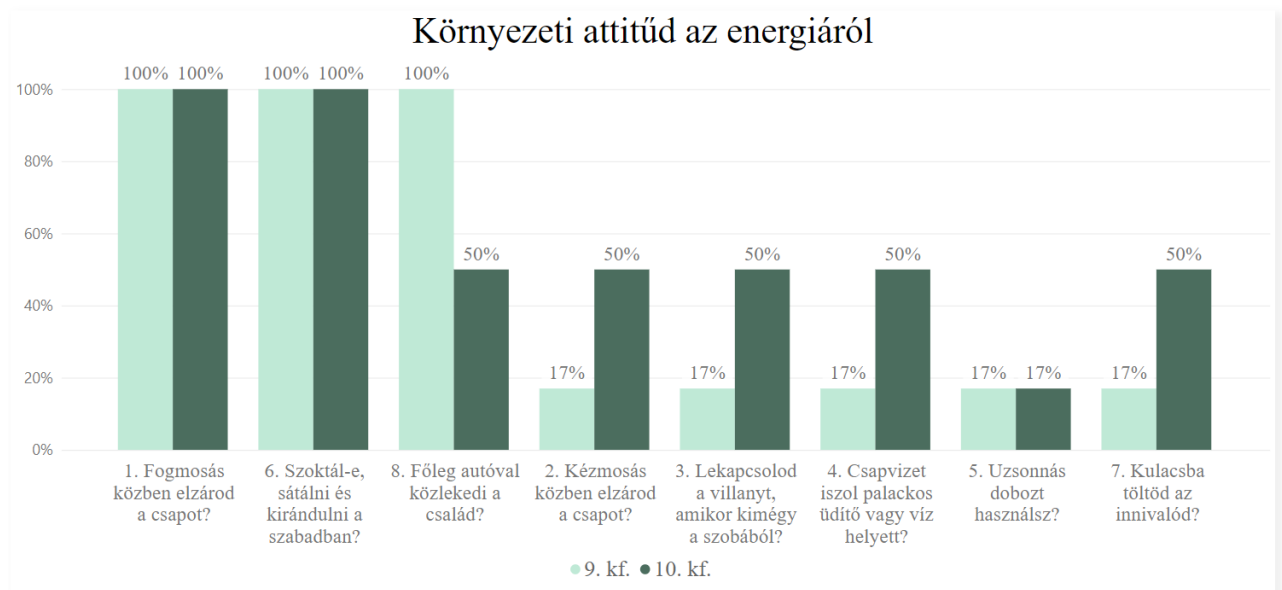
Az ötödik az uzsonnás doboz használatára vonatkozott. Sajnos ezt a diákok nem használják, de nincs is az iskolába szükségük rá, mert a tízórait és az uzsonnát is a konyháról kapják és az ebédlőbe fogyasztják el. A 9. kf. 17%-ban, a 10. kf. 17%-ban válaszolt igennel. Akad egy-egy tanuló, aki otthonról kapja az ellátást, mert valamilyen érzékenysége van, nekik a szülők uzsonnás dobozba csomagolják az ételt.

A negyedik és a hetedik kérdés esten az ivási szokásaikra voltam kíváncsi. „Csapvizet iszol palackos üdítő vagy víz helyett?”, illetve a „Kulacsba töltöd az innivalód?” Az átlag 9. kf. esetében 17%. Általános tapasztalatom a látottak alapján, hogy a szülők valamilyen üdítőt adnak a gyermekeiknek, kevesen isznak csapvizet. Bár 10. kf. osztály 50%-os aránya pozitív elmozdulást mutat.

A nyolcadik kérdésnél a közlekedési szokásokat mértem fel. „Főleg autóval közlekedik a család?”. Átlagban a 9. kf. 100%-a, még a 10. kf. 50%-a utazik autóval. Sajnos ez sok esetben kényszerhelyzet a szülő számára, mivel a sajátos nevelési igénnyel rendelkező gyerekeket életében egyszerűbb beépíteni az autóval való közlekedést. Ezt a százalékos eredmény nagyban javítja az hatodik kérdés, hogy „Szoktál-e, sétálni és kirándulni a szabadban? Itt mindkét osztály tanulói egyöntetűen igennel válaszoltak. Ami helytálló, valóban nagyon szeretnek kint lenni a szabad levegőn, ha lenne lehetőségük, akkor nem járnának autóval.

6.ábra: Környezeti attitűdök vizsgálata az energiafelhasználással kapcsolatban

(Forrás: saját munka)

6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A vizsgálatomból levont következtések a 9. készségfejlesztő osztály (fókuszcsoporthoz) és a 10. készségfejlesztő osztály (kontrolcsoport) vonatkoznak.

A szakdolgozat kutatási eredményeiből kirajzolódik, hogy a környezeti nevelés, milyen jelentős attitűd formáló funkciót tölt be a diákok életében. Gondoljuk csak vissza a kutatásban korábban bemutatott hulladékkezeléssel kapcsolatos válaszokra.

A diákok fejlesztésében fontos az attitűdök kialakítása, mivel ennek segítségével gyorsabban tudnak reagálni az őket ért külső ingerekre és a mindennapi szituációkra. Az iskolában adott válaszok a diákok számára tanult válaszreakciók, melyek belsővé tétele a személyiségük részét képezik. A tanult attitűdök révén kiszámíthatóbbnak érzik a társadalmat, amibe integrálódni szeretnének.

Az oktatási intézmény attitűd képző szerepét a legjobban a szelektív hulladékgyűjtés példáján érthetjük meg. Az iskolában szelektíven gyűjtik a diákok a szemetet, erre külön képzést kapnak és a hétköznapi életben is alkalmazhatják. Első pilléreként tehát tudást adnak a diákoknak az érintett kérdéskörben és támogató odafigyeléssel tapasztalati úton segítik a tanárok ennek ismételését.

A kutatás során megfigyelhető, hogy a diákok nem csak rutinként alkalmazzák a szelektív gyűjtést, hanem ennek elmaradásához, helytelen használatához, vagy a közterületek szemeteléséhez érzelmet társítanak „csúnyának” gondolják. Valamint más témákban az iskola tisztaságával kapcsolatban is érzelmesen nyilatkoztak kijelentő módon, „vigyázzuk”, „gondozzuk” kifejezéseket használva. Az érzelmek kialakulása megerősíti a pozitív viselkedési normák stabilitását. Tehát a diákok ezek elsajátításával hasznos tagjai lehetnek a társadalomnak. Az elméleti és érzelmi szinten túl az elsajátított tudás és a kialakult érzelmek nem lennének elegendőek, ha mellé nem társulna cselekvés. A cselekvési szint megnyilvánulása ismét a szelektív hulladékgyűjtés példáján mutatható be. A korábban említett erdei táborban történt ugyanis, hogy a diákok az iskolától távol, nem a megszokott környezetben és lehetőségekkel, saját maguk kezdeményezésére elkezdték szelektíven gyűjteni a szemetet. A tábori gondnoktól zsákokat kértek, melyeket megjelölve külön helyre rendezték a hulladékot a tanultaknak megfelelően. Mindezt annak ellenére, hogy a táborban, erre nem volt lehetőség. Jól bizonyítja, hogy a megszokott kontextuson kívül is képesek alkalmazni az iskolában tanultakat, ami belsővé vált, mivel hozzáállásuk már érzelmi alapon működik. A tanulás, érzelmi bevonódás és a cselekvés hármasa stabilizálja a hétköznapi életben megalapozott hozzáállásukat, problémamegoldó képességüket.

A vizsgálat alapján az is megállapítható, hogy az általános környezeti tudás estén a 9. kf. osztály nem ismerte a környezeti ártalmak jelentését, szükséges volt megbeszélni néhány fogalmat, mert valószínűleg nem tanulták. A 10. kf. osztály az előző éves tanulmányaik második félévében kiemelt környezeti nevelésben részesültek, mint a környezetvédelmi jeles napok „Erdők világnapja”, „Víz világnapja”, „Föld napja”, „Madarak és fák napja” és a „Fenntarthatósági témahét”, ahol tudásuk gyarapodott a környezetvédelem és a környezetszennyezési ismeretek terén. Ezen túl a környezet és egészségvédelem órák második féléves tananyagát tartalmazta.

A kérdőíves eredményekből is jól kirajzolódik, hogy 10. kf. tudása az erdővel kapcsolatban alaposabb, mivel több funkcióját ismerik és ezen belül jól rangsorolják a környezeti szempontok fontossága szerint. Ez arra enged következtetni, hogy az erdővel kapcsolatos definíciók közötti összefüggéseket jobban megértik és alkalmazzák. Az érintett tanárok szerint az erdővel kapcsolatos ismereteik a nyári erdei táborok során mélyültek el, ahol közvetlen tapasztalatot tudtak szerezni az erdő élővilágáról.

Az élővilággal kapcsolatos környezeti tudást és attitűdöket a „madárbarát” iskolakert adta lehetőségek kapcsán vizsgáltam. A levont következtetések igazolták, hogy a 10. osztályos készségfejlesztő diákjai jóval nagyobb tudással és attitűdökkel rendelkeznek, mint az alatta járó évfolyamos társaik.

A madarak etetésével kapcsolatos kérdésekben helyes válaszokat adtak, mivel alkalmuk volt a téli időszakban megismerkedni a madarak etetésének szabályaival. A hibás válaszokat vélhetően azért jelölték, mert a parkokban látják, hogy a helyi lakosok milyeneledelt szórnak a madaraknak. A legszembetűnőbb különbség a gyógy- és fűszernövényekkel kapcsolatos eredmények. Véleményem szerint és ezt az ott tanító tanárok is megerősítették, hogy a növények zöme tavasszal jelenik meg az iskola udvarán, így azok beazonosítása, ízlelése és a tankonyhán történő felhasználására a második félévben van lehetőség. (Sipos 1996) megfogalmazása is összecseng saját következtetéseimmel, ami szerint a természet sokszínű világát nehéz bevinni a tanterembe. A gyermeket kell kivinni a természetbe. Az iskolakert a készségfejlesztő diákok élő tanterme. A diákok életében a cselekvő, tevékeny tanulás, balesetmentes munkavégzés és az egymásra figyelés a közös munka örömét tükrözi. A szociális kompetenciák fejlesztésének egyik leghatékonyabb eszköze. Az iskolakert projekt kapcsán megtapasztalt tudás, pozitív irányú attitűdként jelentkezik a diákok életében. Az elsajátított viselkedési szabályok képessé teszik őket, hogy hasznosnak érezzék maguk és megtalálják helyük a társadalomban.

Az egészséges életmóddal kapcsolatos tudás tekintetében a két osztály diákjainak eredményeit összevetve kimagasló eltérések nem mutatkoznak. A tanulók életkori sajátosságait is figyelembe véve az egészséges életmóddal kapcsolatos attitűdjeik jónak mondhatók.

Az általános környezeti attitűdök kapcsán azt is megállapítottam, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekek nagyon érzékenyek a környezetük minőségére és fontos számukra a megóvása.

Az energiatakarékossággal kapcsolatosan is sok pozitív elmozdulás történt. Kézmosáskor elzárják a vizet, lekapcsolják a villanyt, ha kimennek a szobából, vagy a teremből, csapvizet isznak és kulacsba töltik az innivalót. Az iskolában sokat gyakorolják és figyelmeztetve vannak, hogy így helyes. Az autóval való közlekedés sok esetben kényszerhelyzet a szülőknél, mivel a sajátos nevelési igénnyel rendelkező gyerekeket életében, ez a megoldás egyszerűbb. Vizsgálatom során azt is megállapítottam, hogy nagyon szeretnek kint lenni a szabad levegőn, ha lenne lehetőségük, akkor nem járnának autóval. Az uzsonnás doboz használat, azért nem terjedt el iskolánkban, mert a központi konyha biztosít számukra tízórait és uzsonnát.

A vizsgálat azt is megmutatta, hogy az attitűdök annál erősebbek, minél több időt töltött el az intézményben egy diák, tehát a 10. kf. osztály tudása nagyobb, érzelmi érintettsége erősebb és cselekvés orientáltabb is. Ezzel igaznak vélem a hipotézisemet, miszerint a környezeti nevelés lényegesen elősegíti a tanulók szocializációját. Olyan attitűdöket alakított ki a diákokban, melyek segítik őket a mindennapi szituációk megoldásában és ezeket az iskola falain kívül is képesek alkalmazni.

Javasolnám az intézménynek a keletkezett hulladék csökkentése érdekében vízautomata beüzemelését az aulába. A kulacsok használata már elterjedt a diákjaink körében, de még számos esetben előfordul, hogy a vezetékes víz íze, vagy illata nem megfelelő, ezért műanyag palackos vizet vagy üdítőt hoznak otthonról. A vízautomata nagyban elősegítené a viselkedésváltást és arra ösztönözné a tanulókat, hogy az egyszer használatos műanyag palackok helyett a „kulacsot” válasszák és használják elsősorú alternatívaként.

A vizsgálat arra is rámutatott, hogy az erdővel kapcsolatos tudásuk jelentős részét az nyári erdei tábor alkalmával szerzik, ezért javasolnám a tanévben is az erdei kirándulásokat. Az intézmény közelében található erdős területen minden évszakban megszervezésre kerülhetnének különböző környezetismereti és az erdő élővilágával kapcsolatos foglalkozások, hasonlóan, mint ami a szabadszállási nyári táborba zajlik. Lehetőség lenne továbbá olyan interaktív órák megtartására, aminek keretében el lehetne látogatni a Természettudományi Múzeumba, ahol az erdő élővilágával kapcsolatos kiállítások, foglalkozások vannak.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A fenntarthatóságra nevelés a környezettudatos képzés elengedhetetlen követelmény korunk társadalmában. A felnövekvő nemzedékeket a környezeti problémák megelőzésére fel kell készíteni. Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, szükség van a tanulók pozitív környezeti szemléletmódjának a formálására, amely a pedagógusok, szülők elszánt és kitartó munkájának gyümölcse. Meg kell tanítani a gyerekeket arra, hogy felelősséget vállaljanak tetteikért, hogy kölcsönös harmónia alakuljon ki az ember és a természet között, az utóbbi kizsákmányolása nélkül.

Témaválasztásomat az indokolta, hogy megtapasztaltam a Dr. Török Béla Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény Újvárosparki telephelyén, hogy a környezeti nevelésnek és az iskolakertben végzett munkának gyógyhatása van a sajátos nevelési igényű tanulók estében és szociálisain is pozitív irányban formálja őket. A tananyag játékos módszerekkel történő elsajátítása lehetővé teszi, hogy jó gazda módjára gondozzák az állatokat és a rájuk bízott növényeket.

A dolgozat célja az volt, hogy a megfigyelésem mérhető formáját kidolgozzam, amellyel kimutatható a környezeti tudás attitűd formáló hatása. A kutatás tárgya (központi része) az intézményben folyó környezeti nevelés által történő szociális fejlődés vizsgálata.

A következtések a 9. készségfejlesztő osztály (fókuszcsoport) és a 10. készségfejlesztő osztály (kontrolcsoport) vonatkoznak. Két mintavételi eljárást kombináltam a (kvantitatív) kérdőíves kitöltés mellé két a mélyebb megértést segítő (kvalitatív) kiscsoportos beszélgetést szerveztem.

A vizsgálat elemzésével környezeti tudásukra és a környezeti attitűdjükre tudtam következtetni. A kérdőívek kiértékelésénél százalékos arányokkal dolgoztam.

Választ kerestem arra, hogy az intézményünkben folyó környezeti nevelés hatására egy teljes tanév alatt a tanulók fejlődése milyen irányba változik. Továbbá vizsgáltam, hogy az alkalmazott környezeti nevelés főbb területei milyen mértékben segítik a tanulók szociális képességeit, személyiség jegyeiket, személyközi kapcsolataikat és a munkamoráljukat, amely egy holisztikus megközelítés része.

Az eredmények alapján a 10. készségfejlesztőben járó diákok ökológiai műveltsége nagyobb, mint az egy évvel alattuk járó társaiké. A szakdolgozat kutatási eredményeiből jól kirajzolódik, hogy a környezeti nevelés, milyen jelentős attitűd formáló funkciót tölt be a diákok életében. Az oktatási intézmény attitűd képző szerepét a szelektív hulladékgyűjtés példáján szemléltettem.

A vizsgálat alapján az is megállapítható, hogy számottevő különbségek nem mutatkoztak a környezetük tisztaságának megóvására vonatkozóan, illetve az egészséges életmóddal kapcsolatos tudás és attitűdök tekintetében.

A legszembeütőbb különbség a gyógy- és fűszernövényekkel kapcsolatos eredmények voltak. A növények zöme tavasszal jelenik meg az iskola udvarán, így azok beazonosítására, érzékszervi vizsgálatára és felhasználására a tankonyhán áprilistól nyárig válik lehetővé, ami miatt meggyökerezik a diákokban az ezzel kapcsolatos tudás érzékszervi úton is.

Az általános tudás terén és az általa kialakított attitűdökben a különbségek abból adódtak, hogy a 9. készségfejlesztő diákjai, nem tanulták ezen ismereteket. Kiderült, hogy az iskolakert a készségfejlesztő diákok élő tanterme. A szociális kompetenciák fejlesztésének egyik leghatékonyabb eszköze. Az iskolakert projekt kapcsán megtapasztalt tudás, pozitív irányú attitűdként jelentkezik a diákok életében. Az elsajátított viselkedési szabályok képessé teszik őket, hogy hasznosnak érezzék maguk és megtalálják helyük a társadalomban. Az erdővel kapcsolatos tudásuk jelentős részét az nyári erdei tábor alkalmával szerzik, ezért javasolnám a tanévben is az erdei kirándulásokat és múzeumi foglalkozások lehetőségét.

Javasolnám továbbá az intézménynek a keletkezett hulladék csökkentés érdekében, vízautomata beüzemelését az aulába, ez segítené, hogy még többen alkalmazzák az újra használható kulacsokat.

A vizsgálat azt is megmutatta, hogy az attitűdök annál erősebbek, minél több időt töltött el az intézményben, tehát a 10. kf. tudása nagyobb, érzelmi érintettsége erősebb és cselekvés orientáltabb a 9. kf tanulóéhoz képest. Ezzel igaznak vélem a hipotézisemet, miszerint a környezeti nevelés lényegesen elősegíti a tanulók szocializációját. Olyan képességekkel gazdagítja az ilyen formán oktatott diákokat, melyek révén hasznos és tevékeny részét tudják képezni a társadalomnak környezeti tudatossággal felruházva. A tudást nem csak megszerzik és alkalmazzák, hanem érzelmi érintettségük kapcsán agilisen képviselik olyan helyzetekben, ahol alkalmazhatóságát látják.

8. IRODALOMJEGYZÉK

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról

1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól

130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről

243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről

32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

Bacsó G. (2018): A flow élmény motiváló hatása a környezeti nevelés során CP-s sajátos nevelési igényű tanulóknál az ökoiskola keretein belül. *Különleges Bánásmód*, 4. évf. 3 sz., 103-107.p.

Breiting, S., Mayer, M., Mogensen, F. (2005.): A fenntartható fejlődés iskoláinak minőségi kritériumai. *Új pedagógiai szemle*, 55. évf. 9. sz, 64 – 65.p.

Czippán K, Lehoczky J. - Boldizsárné K. G.(szerk.) (2002): *Az erdei iskola hasznos könyve*. Budapest: Nemzeti tankönyvkiadó, 15. p.

Csalló A. (2005): Környezeti nevelés a Templomdombi Általános iskolában. *Környezeti nevelés*. 7.évf. 1. szám, 8.p.

Gordosné Sz. A. (1996): *Bevezetés a gyógypedagógiába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 70 p.

Havas P. (1994): *Értékek és követelmények a környezeti nevelésben*. Budapest: Aqua Kiadó, 21. p.

Havas P. (1996): Jövőképek és környezeti nevelés. *Iskolakultúra*, 6. évf. 11. szám, 35 – 48. p.

Havas P. (1998): *A magyarországi környezeti nevelés néhány dokumentuma és adatai*. Budapest: Routledge-Körlánc-InfoGrup, 193 – 219. p.

Havas P. (2001): A fenntarthatóság pedagógiai elemei. *Új Pedagógiai Szemle*, 51.évf. 9. sz., 3-15 p.

Havas P., Varga A. (2006): *A környezeti neveléstől a fenntarthatóság pedagógiai gyakorlata felé*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet, 66–71 p.

Iskolakertekért Alapítvány (2016): Iskolakert sokszínűsége. *Új köznevelés*, 72. évf. 10. sz. 32 p.

Jakucs P. (1983): *A közoktatás feladatai a környezet- és természetvédelem terén. A korszerűbb környezeti világkép*. Budapest: Országos Pedagógiai Intézet, 29-35 p.

Kohák E. (2000): *Az ökológiai tapasztalat változása*. Budapest: Osiris Kiadó, 86–100. p.

Mika J., Pajtókné Tari I. (szerk) (2015): *Környezeti nevelés és tudatformálás*. Tanulmányok az Eszterházy Károly Főiskola műhelyeiből, Eger: Líceum Kiadó, 39.-42. p.

Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács (2012): *A fenntarthatóság felé való átmenet nemzeti koncepciója*. Budapest: Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2012-2024, 34. p.

Orgoványi A. (1999): *Művészet és természeti nevelés*. In: Gulyás Pálné, Tóth A., Vida G. (szerk.): *Kultúra – nevelés – oktatás – környezet* című konferencia szerkesztett anyaga, Budapest: Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, 46 – 53. p.

Ortmann-né A. A. (2001): Bimbó boci bóklászása. In: Nyiratiné N. I., Varga A., Ádám F. (szerk): Bimbó boci bóklászása és más ötletek a fenntarthatóságra neveléshez, Budapest: Magyar Környezeti Nemzeti Egyesület, 19. p.

Palmer, J., Neal, P. (1998): *A környezeti nevelés kézikönyve*. Körlánc Könyvek 7, Budapest: Routledge-Körlánc-InfoGrup 24. p.

Schróth Á., Chikán É., Fernengel A., Fodor E., Kéri A., Szászné H. J. - Schróth Á. (szerk) (2015): *Környezettan szakmódszertan környezettan szakos tanárjelöltek részére*. H.n: K.n., 4. p.

Sipos T. (1996): Tanulói tevékenységre épül környezeti nevelés. *Tanító módszertani folyóirat*, 34. évf. 1 sz., 5. p.

Takács V. (1999): *Fenntartható Fejlődés az Önkormányzati gyakorlatban*. Helyi Önkormányzati know-how program, Budapest: Környezetgazdálkodási Intézet, 102. p.

Tóth I. (2015): *Sajátos nevelési igényű tanulók oktatása segédanyag a pedagógus szakvizsgára készülőkhöz számára*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 138. p.

Tschapka J. (2005): A fenntartható fejlődés iskoláinak minőségi kritériumai. *Új pedagógiai szemle*, 55 évf. 9. sz., 70. p.

Varga A. (2004): *A környezeti nevelés pedagógiai, pszichológiai alapjai*. Ph.D. disszertáció, Budapest: ELTE, 7–22. p.

Vásárhelyi J. (szerk.) (2010): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Budapest: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 34. p.

Vida G. (2001):. In: Nyiratiné N. I. - Varga A. (szerk.): *Bimbó boci bóklászása és más ötletek a fenntarthatóságra neveléshez*. Budapest: Magyar Környezeti Nemzeti Egyesület, 7. p.

Internetes forrás:

Bereczky B. (2001): *Az innováció menedzselése egy ökoiskolában*. Anzdoc honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 03. 11. forrás: <https://adoc.pub/az-innovacio-menedzselese-egy-koiskolaban.html>

D. Musitu-Ferrer, C. León-Moreno, J. E. Callejas-Jerónimo, M. Esteban-Ibáñez, G. Musitu-Ochoa (2019): *Relationships between Parental Socialization Styles, Empathy and Connectedness with Nature: Their Implications in Environmentalism*. MDPI honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 03. 12. forrás: <https://www.mdpi.com/1660-4601/16/14/2461>

J. O’Flaherty, M. Liddy (2018): *The impact of development education and education for sustainable development interventions: a synthesis of the research*. Taylor & Francis Online honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 03. 15. forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13504622.2017.1392484?needAccess=true>

Kövecsesné G. V.: *Sajátos nevelési igényű gyermekek környezettudatosságának fejlesztési lehetőségei erdei iskolai projektben*. Research Gate honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 02. 02. forrás: https://www.researchgate.net/profile/Viktoria-Koevecsesne-Gosi/publication/321547066_SAJATOS_NEVELESI_IGENYU_GYERMEKEK_KORNYEZETTUDATOSSAGANAK_FEJLESZTESI_LEHETOSEGEI_ERDEI_ISKOLAI_PROJEKTBEN/links/5a2706ddaca2727dd8839edb/SAJATOS-NEVELESI-IGENYU-GYERMEKEK-KOERNYEZETTUDATOSSAGANAK-FEJLESZTESI-LEHETOSEGEI-ERDEI-ISKOLAI-PROJEKTBEN.pdf

Néder K., Saly E., Szentpétery L. (2013): *Hazai és nemzetközi környezeti nevelési programok, projektek a közelmúltban*. Oktatási Hivatal honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 03. 05. forrás: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/ped_szakmai_szolg/fenntarthatosagra_nevel/oko_elmeletihatter/1.3Hazai_es_nemzetkozi_KN_tanulmany_vegleges.pdf

Varga A. (2002): *Iskolai környezeti nevelés a kerettantervek után*. Academia honlapja. Letöltés dátuma: 2023. 12. 23. forrás: https://www.academia.edu/25803096/Iskolai_k%C3%B6rnyezeti_nevel%C3%A9s_a_kerettantervek_ut%C3%A1n

Vágó É. A. (2002): *Az értelmileg akadályozott gyermekek iskolai tanulása*. Elektronikus Periodika Adatbázis honlapja. Letöltés dátuma: 2023. 12. 23. forrás:

http://epa.niif.hu/03000/03047/00023/pdf/EPA03047_gyosze_2003_3_200-209.pdf

https1 John Rankin School honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 02. 15. forrás: <https://www.jrs.wberks.sch.uk/userfiles/files/9%20SEN%20Category%20Descriptors.pdf>

https2 tabulas honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 03. 06. forrás:

<https://www.tabulas.hu/cedrus/1998/01/merito2.html>

https3 United Nations honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 02. 07. forrás:

<https://sdgs.un.org/goals>

https4 *Our house is on fire*. Spokesman books honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 03. 15. forrás:

<https://www.spokesmanbooks.com/Spokesman/PDF/142Thunberg.pdf>

https5 Dr. Török Béla Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola, Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskola és Kollégium honlapja. Letöltés dátuma: 2023. 11. 23. forrás: <http://www.nagyothallo.info.hu/>

https6 WWF honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 02. 11. forrás: <https://wwf.hu/kornyezeti-neveles/>

9. ÁBRÁK, KÉPEK

1.ábra: Környezeti ártalmak eredményei százalékos arányban a vizsgált csoportokban

(Forrás: saját munka)

2.ábra: Miért fontos élettér az erdő eredményei százalékos arányban a vizsgált csoportokban

(Forrás: saját munka)

3.ábra: Az iskolakert növényeinek ismerete százalékos arányban a vizsgált csoportokban(Forrás: saját munka)

4.ábra: Az iskolai hulladékgyűjtés eredményeinek százalékos aránya a vizsgált csoportokban

(Forrás: Saját munka)

5.ábra: Környezeti attitűdök vizsgálata a kerti munkák és eszközök segítségével

(Forrás: saját munka)

6.ábra: Környezeti attitűdök vizsgálata az energiafelhasználással kapcsolatban

(Forrás: saját munka)

1.kép: Palántanevelés technológiája

(Forrás: saját felvétel)

2.kép: Iskolaszépítő” kertrendezés eredménye

(Forrás: saját felvétel)

3.kép: Hulladékokból készült alkotások

(Forrás: saját felvétel)

4.kép: Erkélyládák árvácskával, gyógy és fűszernövénykert és a magaságyás

(Forrás: saját felvétel)

5.kép: Táplálékpiramis

(Forrás: saját felvétel)

6.kép: Szabadszállás tábor erdei feladatok

(Forrás: saját felvétel)

7-8.kép: Szelektív hulladékgyűjtés a nyári erdei táborba Szabadszálláson

(Forrás: saját felvétel)

10. MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: Környezeti ártalmak feladatlap

Környezeti ártalmak

Írd a helyes csoportba a kép számát!

Természeti katasztrófák

Globális problémák (emberi tevékenység)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

2. sz. melléklet: Madarak téli etetése feladatlap

Madarak téli etetése

Dátum: _____

Név: _____

💡 Írd a helyes csoportba a kép számát!

Ne etesd
vele a
madarakat!

Madarak
eleségei

1

madáreledel

2

chips

3

kenyér,
kenyérmorzsa

4

napraforgó

5

faggyúgolyó

6

dió

7

sózatlan
szalonna

8

tej

9

penészes
magvak

10

kevert
magvak

11

rohadt
gyümölcs

12

péksütemények

13

gyümölcs

14

pattogatott
kukorica

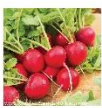

Iskolakert növényei

💡 Írd a helyes csoportba a kép számát

Tavaszi virágok

Gyógy-és
fűszernövények

Zöldségnövények

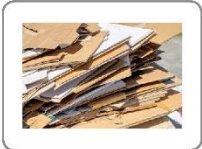

1	2	3	4	5
				
6	7	8	9	10
				
11	12	13	14	15
				
16	17	18	19	20
				
21	22	23	24	
				

Az iskolai komposztálóba tehetem

💡 Írd a helyes csoportba a kép számát!

igen

nem

1 	2 	3 	4 	5
6 	7 	8 	9 	10
11 	12 	13 	14 	15
16 	17 	18 	19 	20

Hulladékgyűjtés az iskolába - Hová dobod?

- A   B   C

- A   B   C

- A   B   C

- A   B   C

- A   B   C

- A   B   C

- A   B   C

6. sz. melléklet: Egészséges életmód feladatlap

Egészséges életmód

💡 Írd a megfelelő csoportba a kép számát!

Helyes

Helytelen

1 A zöldségek hizlalnak	2 Igyál elegendő folyadékot	3 Fogyassz egészséges ételeket	4 Pihenj eleget	5 A sok édesség egészséges	6 A napfény jótékony hatású
7 Idegeskedés hasznos	8 A hal egészséges étel	9 A tejtermékekben sok a fehérje.	10 Dohányzás hasznos.	11 Mozogj sokat a szabadban	12 Naponta többször szellőztess a szobádat
13 Reggeli kihagyása.	14 Testápolás, tisztálkodás fontos	15 Kerüld a hizlaló ételeket	16 Környezetet tartsd tisztán és rendben	17 A fogmosás felesleges	18 A TV nézés hasznos tevékenység
19 Rendszeres alkoholfogyasztás	20 A gabonafélék a piramis csúcsán találhatóak	21 Fogyassz minden nap gyümölcsöt, zöldséget.	22 A chips egészséges étel	23 A lustaság fél egészség	24 A Coca-Cola nagyon tápláló

Környezetvédelem - Hogyan cselekszel?

1. Fogmosás közben elzáród a csapot?

A

igen

B

nem

2. Kézmosás közben elzáród a csapot?

A

igen

B

nem

3. Lekapcsolod a villanyt, amikor kimegy a szobából?

A

igen

B

nem

4. Csapvizet iszol palackos üdítő vagy víz helyett?

A

igen

B

nem

5. Uzsonnás dobozt használsz?

A

igen

B

nem

6. Szoktál-e, sétálni és kirándulni a szabadban?

A

igen

B

nem

7. Kulacsba töltöd az innivalód?

A

igen

B

nem

8. Szereted gondozni a madarakat és a növényeket az iskolába?

A

igen

B

nem

9. Főleg autóval közlekedik a család?

A

nem

B

igen

10. Szelektíven gyűjtöd a hulladékot?

A

igen

B

nem

Kerti munkák és eszközei

		metszés
		veteményezés
		ásás
		járdaseprés
		lombseprés
		kapálás
		fűnyírás
		palántázás
		gyomlálás
		öntözés

9. sz. melléklet: **Fókuszcsoport kérdőív**

1. Te fontosnak tartod a környezeted megóvását?

- a) igen
- b) nem

2. Szerinted fontosnak tartják az emberek a környezetük megóvását?

- a) igen
- b) nem
- c) nem gondolkodtam rajta

3. Hogyan vélekedsz a környezetekben eldobált hulladékokról? (Többet is választhatsz!)

- a) én is el szoktam dobni
- b) tájrombolónak tartom
- c) nem érdekel
- d) felveszem és eldobom a legközelebbi kukába

4. Miért fontos élettér az erdő? (Többet is választhatsz!)

- a) mert az állatok lakóhelye
- b) mert papírgyártásra használható
- c) mert oxigént termel
- d) mert védi a talajt
- e) mert jót lehet benne bújószkázni
- f) mert házépítésre használható
- g) mert felfogja a port és a csapadékot

5. Sorolj fel erdei állatokat emlékezetből!

6. Mit teszel rendszeresen iskolák és környezetek tisztaságáért?

10. sz. melléklet: Nyilatkozat a dolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

NYILATKOZAT

Szakedolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Berkes Fanni
A Hallgató Neptun kódja: ECHSNU
A dolgozat címe: Környezeti nevelés, mint a szocializáció egyik alapköve, egy halmozottan sérült fiatalokat nevelő intézmény tökrében
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: Környezettudományi
A konzulens tanszékének a neve: Agrárkörnyezettani

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakedolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

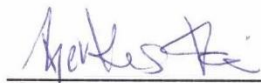
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Budapest, 2024. április. 18.

Hallgató aláírása